

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Η Κυπριακή Παράδοση στη Σύγχρονη Δημιουργία:
Η περίπτωση του μουσικού δημιουργού
Φαίδρου Καβαλλάρη

Αικατερίνη Μασούρεκκου
(000100001996)

Επιβλέπων Καθηγητής
Δρ Στυλιανός Λεκάκης

Νοέμβριος 2021

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Εργασία

**Η Κυπριακή Παράδοση στη Σύγχρονη Δημιουργία:
Η περίπτωση του μουσικού δημιουργού
Φαίδρου Καβαλλάρη**

**Αικατερίνη Μασούρεκκου
(000100001996)**

**Επιβλέπων Καθηγητής
Δρ Στυλιανός Λεκάκης**

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στο Πρόγραμμα Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Σπουδών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Νοέμβριος 2021

*«Αν η μορφή θα είναι καινούρια ή παλιά,
τούτο θα το ορίσουν τα στοιχεία της πραγματικότητας,
κι ιδιαίτερα η ύλη του έργου.
Μα παλιά δεν πρέπει να 'ναι από απομνημόνευση.
Ούτε καινούρια χωρίς μνήμη.
Η αναγωγή της μορφής στην ουσιαστικότητα της παράδοσης
είναι έργο
–όπως είπε ορθά ένας φιλόσοφος–
μνήμης και αμνησίας μαζί.»
(Δημήτρης Πικιώνης, Κείμενα)*

Περίληψη

Ο πολιτισμικός πλούτος κάθε τόπου αναδεικνύεται διαχρονικά μέσω της παράδοσης. Έχοντας ένα ευρύ πεδίο αναφοράς, η παράδοση προσδιορίζεται και εξελίσσεται βάσει ποικίλων ιστορικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών παραγόντων, συνεπώς έχει τη δυνατότητα ανανέωσης και διαφοροποίησης, όταν οι συνθήκες το επιτρέπουν. Η σημασία της διατήρησης της παράδοσης ως θεμελιώδες στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς έγκειται αφενός στην άμεση εξελικτική σχέση της με το σύγχρονο πολιτιστικό γίνεσθαι κι αφετέρου, στις δυνατότητες που μπορεί να προσφέρει στις δημιουργικές διεργασίες του σύγχρονου πολιτιστικού οικοσυστήματος, αφήνοντας ανοικτό το ενδεχόμενο να υπόκειται σε νεωτερικές προσαρμογές και προσθήκες. Το σημείο ισορροπίας ανάμεσα στην παράδοση και τη σύγχρονη πραγματικότητα είναι προσωπικό για τον κάθε δημιουργό και καθορίζει τη μοναδικότητα του έργου του. Πρόκειται για μία δυναμική διαδικασία που επιστρατεύει τη συσσωρευμένη γνώση του παρελθόντος σε μία τωρινή δημιουργική διεργασία. Στη σύγχρονη εποχή, η αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς αναδείχθηκε και κατοχυρώθηκε μέσω του διεθνούς θεσμικού πλαισίου, αλλά και σε τοπικό επίπεδο, με την κρατική πολιτιστική πολιτική. Ως εκ τούτου, η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί εφεξής σημαντικό γνώμονα αντιμετώπισης σύγχρονων προκλήσεων, όπως η παγκοσμιοποίηση, η ανάγκη για βιώσιμη ανάπτυξη και για κοινωνική συνοχή. Η περίπτωση της Κύπρου είναι ιδιαίτερη, καθώς φέρει μία μακρά παράδοση την οποία καλείται να διαχειριστεί και να διατηρήσει εν μέσω γεωπολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών και άλλων προκλήσεων. Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή πραγματεύεται την έννοια της παράδοσης ως παράγοντα της εξελικτικής διαδικασίας του πολιτισμού, παρουσιάζει το θεσμικό πλαίσιο για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά σε διεθνές και τοπικό επίπεδο και αναζητεί τη σχέση της κυπριακής μουσικής παράδοσης με τη σύγχρονη δημιουργία μέσα από τη μελέτη του έργου του μουσικού δημιουργού, Φαίδρου Καβαλλάρη.

Λέξεις-κλειδιά: παράδοση, άυλη πολιτιστική κληρονομιά, θεσμικό πλαίσιο, πολιτιστική πολιτική, σύγχρονη μουσική δημιουργία, Φαίδρος Καβαλλάρης

Abstract

The cultural wealth of each place is highlighted over time throughout tradition. Applying a wide reference frame, you can define tradition and observe its evolution on the basis of a combination of historical, economic, social and cultural factors, which under the right conditions will allow for renewal and diversity. The importance of preserving tradition as a fundamental element of cultural heritage relies primarily on its direct evolutionary relationship with the culture of today, as well as on the possibilities it can offer to the creative processes of the modern cultural scene, not excluding the possibility that it is subjected to modern adaptations and additions. The balance between tradition and contemporary reality is personal to the creator and it is determined by the individuality of the artist. It is a dynamic process that combines the accumulated past knowledge with the current creative process. In modern times, the value of cultural heritage has been highlighted and safeguarded by the institutional framework at an international level as well as by the state cultural policies at a local level. Therefore, cultural heritage is now used as a guide for contemporary challenges, like globalisation, the need for sustainable development and social cohesion. Cyprus as a case study is quite unique as it carries a centuries-old tradition that must be managed and maintained in the midst of political, social, economic and other challenges. This thesis mainly deals with the concept of tradition as a factor of the evolutionary process of culture, presents the institutional framework for intangible cultural heritage at international and local level and explores the relationship between the Cypriot music tradition and the contemporary creation, through the study of the work of the music artist, Faidros Kavallaris.

Keywords: tradition, intangible cultural heritage, institutional framework, cultural policy, contemporary music creation, Faidros Kavallaris

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Δρα Στυλιανό Λεκάκη για τη θετική ανταπόκριση, την πολύτιμη καθοδήγηση και τις καίριες επισημάνσεις του, καθώς και την οικογένειά μου για την ηθική συμπαράσταση.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	1
1 Η παράδοση ως παράγοντας της εξελικτικής διαδικασίας του πολιτισμού.....	3
2 Μεθοδολογία της έρευνας.....	10
3 Το Κυπριακό θεσμικό πλαίσιο για την πολιτιστική κληρονομιά και τη σύγχρονη δημιουργία: Ιστορική Αναδρομή.....	12
3.1 Πολιτιστική Κληρονομιά: Ευρωπαϊκό και Διεθνές θεσμικό πλαίσιο	19
4 Μελέτη Περίπτωσης: Φαίδρος Καβαλλάρης.....	25
4.1 Παράδοση και σύγχρονη δημιουργία στο έργο του Φαίδρου Καβαλλάρη	27
5 Συμπεράσματα.....	36
Επίλογος.....	41
Παράρτημα Α: Στιγμές από το έργο του Φαίδρου Καβαλλάρη.....	42
Βιβλιογραφία	46

Εισαγωγή

Η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται από συνεχείς μεταβολές που σχετίζονται με την παγκοσμιοποίηση, την επικράτηση μίας στείρας τεχνοκρατικής αντίληψης, τη συνθετότητα και πολυπλοκότητα των κοινωνιών και την απομάκρυνση του ανθρώπου από τη φύση. Παράλληλα ωστόσο, στην αυγή του 21^{ου} αιώνα απαντάται η κοινωνία της γνώσης που οργανώνεται γύρω από την πληροφορία μέσω της τεχνολογίας χωρίς χωροχρονικούς περιορισμούς, αναζητεί την πολυμορφία, επιδιώκει την ισονομία, τη βιώσιμη ανάπτυξη και την εξέλιξη. Σε έναν τέτοιο κόσμο ταχύτητας στην εναλλαγή των πληροφοριών, πλησμονής αγαθών και συχνά ανασφάλειας η επαφή με την παράδοση μετατρέπεται σε αξία.

Η παράδοση ενός τόπου παρουσιάζει μία γοητεία διαχρονική στην οποία κάθε εποχή προσδίδει νέες διαστάσεις, προσβλέποντας πάντοτε στο μέλλον. Πρόκειται για μία δυναμική διαδικασία που επιστρατεύει τη συσσωρευμένη γνώση του παρελθόντος σε μία τωρινή δημιουργική διαδικασία. Η κυπριακή παράδοση παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αποτελεί ένα συνονθύλευμα στοιχείων των διάφορων πολιτισμών που πέρασαν από το νησί, κατά τη διάρκεια της μακραίωνης ιστορίας του, τα οποία διαμορφώθηκαν με τέτοιο τρόπο, ώστε να αντικατοπτρίζουν την ιδιοσυγκρασία του κυπριακού λαού.

Στο πλαίσιο αυτό η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή, που έχει ως θεματικό άξονα την κυπριακή παράδοση στη σύγχρονη δημιουργία, επιχειρεί να παρουσιάσει τα δεδομένα και τις απόψεις που προκύπτουν, στηριζόμενη σε δύο ποιοτικής μορφής ερωτήματα: «Ποια είναι η πολιτιστική πολιτική της Κύπρου γύρω από τα θέματα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, σε συνάρτηση με το διεθνές θεσμικό πλαίσιο» και «Πώς η κυπριακή παράδοση, ως πρωτογενές στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς, προσεγγίζεται και επηρεάζει το έργο ενός σύγχρονου Ελληνοκύπριου μουσικού δημιουργού, του Φαίδρου Καβαλλάρη».

Έναυσμα για την εκπόνηση της εργασίας αποτέλεσε η διαπίστωση μίας έντονης στροφής προς την κυπριακή παράδοση, που παρατηρείται στα σύγχρονα πολιτιστικά δρώμενα του νησιού. Η παρουσία πληθώρας σύγχρονων δημιουργών, σε διάφορες πολιτιστικές

εκφάνσεις, που προσλαμβάνουν ποικιλόμορφα, συνειδητά ή υποσυνείδητα, την κυπριακή παράδοση στο έργο τους ως πολιτιστική συνέχεια, θεωρήθηκε ενδιαφέρουσα πρόσκληση και πρόκληση ταυτόχρονα για έρευνα.

Καταρχάς, παρουσιάζεται η εννοιολογική προσέγγιση της παράδοσης, καθώς και ο ρόλος της στην εξελικτική διαδικασία του πολιτισμού, μέσω βιβλιογραφικής επισκόπησης. Ακολουθεί μία σύντομη αναφορά στη διαδικασία εκπόνησης της εν λόγω μεταπτυχιακής διατριβής. Στη συνέχεια, προσεγγίζεται διαχρονικά το κυπριακό θεσμικό πλαίσιο που σχετίζεται με τα θέματα της πολιτιστικής κληρονομιάς, σε συνάρτηση με τα ιστορικά και πολιτικά γεγονότα της νεότερης και σύγχρονης περιόδου· η έρευνα εστιάζεται στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά. Κρίθηκε επίσης αναγκαία η εκτενής αναφορά στο αντίστοιχο ευρωπαϊκό και διεθνές θεσμικό πλαίσιο, καθώς αποτελεί μέρος της σύγχρονης πολιτιστικής πολιτικής της Κύπρου. Ακολούθως, παρουσιάζεται η μελέτη περίπτωσης του μουσικού δημιουργού, Φαίδρου Καβαλλάρη, επιχειρείται η κριτική θεώρηση και η εξαγωγή συμπερασμάτων.

Ο πολιτισμικός πλούτος κάθε τόπου αναδεικνύεται διαχρονικά μέσω της παράδοσης. Η σημασία της διατήρησης της παράδοσης ως θεμελιώδες στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς έγκειται αφενός, στην άμεση εξελικτική σχέση της με το σύγχρονο πολιτιστικό γίνεσθαι κι αφετέρου, στις δυνατότητες που μπορεί να προσφέρει στις δημιουργικές διεργασίες του σύγχρονου πολιτιστικού οικοσυστήματος, αφήνοντας ανοικτό το ενδεχόμενο να υπόκειται σε νεωτερικές προσαρμογές και προσθήκες. Το σημείο ισορροπίας ανάμεσα στην παράδοση και τη σύγχρονη πραγματικότητα είναι προσωπικό για τον κάθε δημιουργό και καθορίζει τη μοναδικότητα του έργου του.

Κεφάλαιο 1

Η παράδοση ως παράγοντας της εξελικτικής διαδικασίας του πολιτισμού

Η «παράδοση» αποτελεί έννοια δύσκολη και σύνθετη που προσπαθεί να αποδώσει πολλαπλά επίπεδα σημασίας, συσσωρεύσεις ιστορικών φαινομένων και διαδικασιών (Βαρβούνης 2001). Συνιστά θεμέλιο λίθο του πολιτισμού και φθάνει μέχρι τη σύγχρονη εποχή, καθώς αποτυπώνει την εξελικτική πορεία του ανθρώπου και ταυτοχρόνως, γίνεται διαμορφωτής της συλλογικής ταυτότητας ενός έθνους (Κόκκινος 2004).

Ετυμολογικά η λέξη «παράδοση» προέρχεται από το αρχαιοελληνικό ρήμα «παραδίδωμι»¹ και αναφέρεται σε οποιοδήποτε στοιχείο «αναπτύσσεται ιστορικά και μεταδίδεται (στο πλαίσιο μίας ομάδας, κοινωνίας κ.λπ.) από γενιά σε γενιά σε σχέση με συμπεριφορές, αντιλήψεις, ιδέες, έθιμα, δραστηριότητες, πρακτικές κτλ./ιστορική συνέχεια, επανάληψη που δημιουργεί καθεστώς» (Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής 2009:1018)². Ένας άλλος ορισμός για την παράδοση αφορά «το σύνολο των ηθών και των εθίμων των παλαιότερων εμπειριών ενός μεγάλου σώματος από μνήμες, από θεσμούς, νοοτροπίες και δοξασίες ενός συγκεκριμένου έθνους» (Duden 1993:203).

Προσεγγίζοντας εννοιολογικά την παράδοση, έρχονται στο προσκήνιο δύο αντίρροπες τάσεις· η μία υποστηρίζει τη συμβατική θεώρηση, ότι δηλαδή η παράδοση αποτελεί προϋπόθεση για την ύπαρξη πολιτισμού (Κόνσολα 2006), και η άλλη τη νεωτεριστική προσέγγιση, η οποία αποδομεί την παράδοση (Hobsbawm & Ranger 1983).

Σύμφωνα με την πρώτη αντίληψη, «συνήθως, όταν μιλάμε για παράδοση σκεφτόμαστε κάτι στατικό, που ταυτίζεται πάνω κάτω με την προσκόλληση στο παρελθόν, τη

¹ αρχαία σημασία: «πολιτιστικά στοιχεία του παρελθόντος», πρβλ. Πλάτωνος, *Νόμοι*, 803a: «τούτων δὲ αὐτῶν διδασκαλία καὶ παράδοσις λεγέσθω τὸ μετὰ τοῦτο» στο (Μπαμπινιώτη 2011:44)

² Συνώνυμα: τα παραδεδομένα, τα πατροπαράδοτα (Μπαμπινιώτη 1998:1335)

συντήρηση, την αντίσταση στην πρόοδο· σκεφτόμαστε την άρνηση της αλλαγής και την απολίθωση των παραδεδομένων προτύπων» (Κιουρτσάκης 2003:24). Ως εκ τούτου, η λέξη «παράδοση» μπορεί να εννοηθεί και με άλλη σημασία. Σημαίνει την «υποχώρηση» ή «αποχώρηση» και κατ' επέκταση, το παράγωγο «παραδοσιακός» φέρει μειονεκτική χροιά, επιτείνοντας την άποψη σε αυτούς που χαρακτηρίζουν την παράδοση ως συντηρητισμό και οπισθοδρόμηση³ (Καρέλλη 2000:232). Πρόκειται για συνδυασμό όλων εκείνων των στοιχείων που κληροδοτούνται στην κάθε γενιά διαμέσου μίας διαδικασίας ρουτίνας, ως απλή μεταβίβαση ή πιστή αναπαραγωγή που δεν περιλαμβάνει καμία διαμεσολάβηση (Κόκκινος 2004). Σύμφωνα με τον Λουκάτο (1977), πρόκειται για «ασυνείδητη», ενστικτώδη μετάδοση των πολιτιστικών μορφών και στοιχείων, η οποία συμβαίνει στους φτωχότερους λαούς που αναλώνονται στον αγώνα για καθημερινή επιβίωση. Όσο εντονότερο και πλούσιο πολιτισμικά είναι το παρελθόν τους, τόσο εντονότερα και πολυποίκιλα εκφράζεται η αυθόρμητη αυτή λειτουργία της πνευματικής τους κληρονομικότητας.

Στον αντίποδα, η σύγχρονη ανθρωπολογική προσέγγιση της παράδοσης, υιοθετώντας την αντίληψη ότι ο πολιτισμός δεν είναι στατικός και αμετάβλητος, αλλά εξελίσσεται και είναι δημιουργικός, αποδομεί την έννοια της παράδοσης, η οποία μπορεί να γίνει κατανοητή μέσα στο πλαίσιο της «νεωτερικότητας». Επισημαίνει δε ότι η καθεαυτή σύνδεση του παρόντος με το παρελθόν είναι αποτέλεσμα της ανθρώπινης δημιουργίας και επινόησης που υπαγορεύεται από τα ζητούμενα και τις προϋποθέσεις που διαμορφώνουν οι συνθήκες του παρόντος (Δέλτσου 1995; Μαυρίδης 2010). Επομένως, η αξία που φέρει κάθε πολιτιστικό στοιχείο του παρελθόντος στο παρόν χωροχρονικό πλαίσιο καθορίζεται τόσο μέσω της αισθητικής και οικονομικής αξίας που του αποδίδεται, όσο και από τη συμβολική του διάσταση, που οδηγεί σε πολλαπλές ερμηνείες (Hobsbawm et al. 1983).

Κατά συνέπεια, η παράδοση λαμβάνει ανατροφοδότηση από μορφές του παρελθόντος, μέσω μίας διαδικασίας που καλείται «μυθοποίηση του παρελθόντος», που συχνά λαμβάνει τη μορφή του φολκλορισμού και ταυτόχρονα, εμπλουτίζεται τόσο από τον λαό καθεαυτό, όσο και μέσω της επίδρασης εξωτερικών παραγόντων που μπορούν να επηρεάσουν τον λαό και να καθορίσουν τις επιλογές του, όπως είναι οι κρατικές δομές ή/και η Εκκλησία. Πρόκειται για την «επινοημένη παράδοση», χωρίς ωστόσο ο συγκεκριμένος προσδιορισμός να υποδηλώνει νόθες ή επιβεβλημένες μορφές, αλλά

³ Το ίδιο μπορεί να εννοηθεί και ανάμεσα στο ενεργητικό «παραδίνω» και το παθητικό «παραδίνομαι».

σύγχρονες μορφές διαχείρισης της παράδοσης, ιδιαιτέρως λειτουργικές και αποτελεσματικές (Βαρβούνης 2016).

Ως εκ τούτου, το να αναφέρεται κανείς στην «παράδοση» κάνει λόγο για ένα προϊόν της νεωτερικότητας που σύμφωνα με τον Giddens, όπως σημειώνει ο Μαυρίδης (2010), «θεσμοποιεί την αμφισβήτηση του δεδομένου. Αμφισβητεί και έρχεται συνεχώς σε ρήξη με την παράδοση. Η δυναμική της έγκειται στο ότι είναι διαρκώς προσανατολισμένη προς το μέλλον» (σ. 375). Η παράδοση δεν είναι ούτε μονοδιάστατη ούτε ενιαία και αμετάβλητη, αλλά πολυσήμαντη και πολυδιάστατη, όπως ακριβώς και η πορεία του κάθε λαού στον χώρο και στον χρόνο (Hobsbawm et al 1983). Όπως επισημαίνει ο Shils (1983), η παράδοση δεν αυτοπροσδιορίζεται, αντιθέτως, πρόκειται για μία εύπλαστη έννοια την οποία μπορούν να διαμορφώσουν οι άνθρωποι όπως επιθυμούν· είναι ο λόγος του παρελθόντος, όπως διαγράφεται στο παρόν και έχει την ίδια βαρύτητα με κάθε σύγχρονη καινοτομία. Υπό αυτή την έννοια, η ταυτότητα του ατόμου δεν καθορίζεται εις το εξής από την παράδοση, τις συνήθειες και τις κεντρικές επιλογές του κοινωνικού περιβάλλοντος όπου διαβιεί, όπως συμβαίνει στις παραδοσιακές κοινωνίες. Πρόκειται για καθημερινή κατασκευή και ανακατασκευή διασκορπισμένων, ασύνδετων και αντιφατικών στοιχείων, αλλά και διακινδυνεύσεων. Συνεπώς, είναι μία διαδικασία αναστοχασμού της γνώσης και της καθημερινής πράξης των ατόμων (Μαυρίδης 2010). Αυτό συμβαίνει και στις πλέον ομοιογενείς περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα η έννοια της παράδοσης στην Εκκλησία (Βαρβούνης 2016).

Συγκεράζοντας τις δύο προσεγγίσεις γύρω από την έννοια της παράδοσης διαπιστώνεται ότι η παράδοση «σώζει το παρόν, όταν αυτό προκύπτει οργανικά από τα σπλάχνα της, αλλά και το παρόν σώζει την παράδοση όταν κατορθώσει να την επανεκτιμήσει, βάσει δικών του αυθεντικών κριτηρίων» (Μαλεβίτσης 2010:103). Κατά συνέπεια, η παράδοση συνιστάται «από στοιχεία μη διαχρονικά, περιορισμένης χρονικής εμβέλειας και λειτουργικότητας, άμεσα συναρτημένα με κοινωνικά και πολιτιστικά πρότυπα χρονικά οριοθετημένα με συμβατική ανθεκτικότητα στις εξελικτικές μεταβολές, καθώς και από στοιχεία διαχρονικά αδιάλειπτης ενεργοποίησης, ενισχυμένης λειτουργικότητας και ανθεκτικότητας, τα οποία συνιστούν υπερχρονικό συνδεδετικό ιστό διαφοροποιημένων εποχών» (Κουρεμένος 1999:179).

Σύμφωνα με τη Σιδέρη (1986), ο κάθε άνθρωπος έχει τη δική του αίσθηση του κόσμου, προσπαθεί να τον γνωρίσει, στοχάζεται, επινοεί και πράττει. Ετούτη την αίσθηση του κόσμου, μαζί με ό,τι δημιουργήσε τα παραδίνει στην επόμενη γενιά. Αυτή, παίρνοντας τη

σκυτάλη, πάνω στη συγκομιδή που κληρονόμησε, προσθέτει και τη δική της. Όλος αυτός ο πλούτος αποτελεί την παράδοση. Η ανθρώπινη ιστορία εξελίσσεται μέσα από τη διαμάχη ανάμεσα στην παράδοση και σε καινοφανή στοιχεία. Υπό αυτή την έννοια, «η παράδοση είναι σχέδιο ζωής, μία οργανική ανάπτυξη δυνατοτήτων, οι οποίες μετατρέπονται συνεχώς σε νέες πραγματικότητες» (Μαλεβίτσης 2010:223). Πρόκειται για μία εποικοδομητική συνεργασία και των τριών διαστάσεων του χρόνου, του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος. Συνεπώς, δεν υπάρχει δημιουργία χωρίς παράδοση. Η παράδοση επιτείνει «την υπερατομική διάσταση της ατομικής δημιουργίας» (Μαλεβίτσης 2010) και αποτελεί την οδό που ακολουθεί ο άνθρωπος για να συναντήσει τον εαυτό του (Θεοδωρακόπουλος 1980).

Η ενασχόληση με την παράδοση ενεργοποιεί το συναίσθημα, προσφέρει συγκινήσεις και συνάμα, παρέχει στον άνθρωπο γνώση, σοφία και αυτοσυνειδησία. Επιπρόσθετα, αποτελεί παράγοντα διατήρησης της πολιτισμικής ταυτότητας και αποτροπής του κινδύνου εθνικής αλλοτρίωσης. Πρόκειται ουσιαστικά για μία αέναη σύνδεση των ανθρώπινων γενεών. Έτσι, αναδεικνύεται η εθνική ταυτότητα. Μέσω της εθνικής παράδοσης καλλιεργείται η εθνική οντότητα και εμπνέεται ο σεβασμός και η πίστη στα υψηλά ιδανικά και στις διαχρονικές ανθρώπινες αξίες και ταυτόχρονα, ενδυναμώνεται η αλληλεγγύη, η συνεργασία, η ειλικρίνεια και η αποδοχή (Μπενέκος 2006; Αυδίκος 2014). Κατά συνέπεια, κρίνεται πως η παράδοση έχει ευρεία σημασία για την κοινωνική συνέχεια, εφόσον είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με βασικούς κοινωνικούς άξονες, όπως είναι η ιστορία και ο πολιτισμός. Όπως αναφέρει ο Μερακλής (2011), η αξία της παράδοσης μπορεί να εντοπιστεί σε διάφορα επίπεδα της ζωής:

- Ατομικό επίπεδο. Η παράδοση επενεργεί στον άνθρωπο δίνοντάς του την ευκαιρία να οργανώσει τη ζωή του σε σταθερές βάσεις και αξίες, ώστε να εξισορροπεί η προσωπική και η κοινωνική του ζωή και παράλληλα, να εξασφαλίζεται η ανάγκη του για ενεργό συμμετοχή στην κοινωνία.
- Πνευματικό επίπεδο. Η παράδοση διευρύνει τους ανθρώπινους πνευματικούς ορίζοντες, καθότι εμπεριέχει αξίες και ιδεώδη που του παρέχουν τη δυνατότητα εξέλιξης.
- Ηθικό επίπεδο. Η παράδοση σχετίζεται άμεσα με την έννοια της ηθικής· ο σεβασμός στις ηθικές αρχές διδάσκει τον άνθρωπο να είναι ανιδιοτελής και να εκτιμά τους συνανθρώπους του.

- Κοινωνικό επίπεδο. Η παράδοση μεταφέρει ήθη και έθιμα, ορίζοντας ένα πλέγμα άγραφων νόμων που συντελούν στη διαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων και στην κοινωνική αλληλεπίδραση, επιδιώκοντας την κοινωνική ισορροπία. Αυτό γίνεται κατορθωτό διαπλάθοντας πρότυπα προς μίμηση.
- Πολιτικό επίπεδο. Η παράδοση ενισχύει τη διαμόρφωση δημοκρατικής κουλτούρας στον άνθρωπο.
- Εθνικό επίπεδο. Μέσω της παράδοσης, διατηρείται η εικόνα του παρελθόντος. Όλες οι αξίες και τα ιδεώδη, τα ήθη και έθιμα, οι αναμνήσεις και οι εμπειρίες, εφόσον μεταβιβάζονται με τον ορθό τρόπο στις επόμενες γενεές, συμβάλλουν στη διατήρηση της εθνικής ιδιαιτερότητας και συντελούν στην εθνική επιβίωση.
- Πολιτισμικό επίπεδο. Η παράδοση και ο πολιτισμός συνυπάρχουν και αποτελούν έννοιες επάλληλες και αλληλοεξαρτώμενες. Η παράδοση κάθε τόπου εμπνέει τους ανθρώπους και προάγει τον πολιτισμό με ποικίλους τρόπους. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Αναγνωστόπουλος (2005), «η παράδοση είναι το “εμπράγματο” παρελθόν: ο βιωμένος άμεσα ή έμμεσα χώρος και χρόνος, οι ιδέες, οι αξίες, τα πρωταρχικά ριζώματα και όνειρα, η γλώσσα, η θρησκεία, τα ήθη και έθιμα, η μουσική, η αρχιτεκτονική, η γλυπτική, η πνευματική δημιουργία, τα πολιτισμικά κατορθώματα του λαού» (σ. 18).

Η παράδοση της Κύπρου υπήρξε ανέκαθεν βαθύτατα και ακραιφνώς ελληνική, όπως μαρτυρούν παλαιότερες πηγές, κυρίως παλαιές καταγραφές και περιηγητικά κείμενα (Βαρβούνης 2001). Παρατηρείται πως «η παράδοση της Κύπρου, όσο κι αν μεταμορφώνεται διαχρονικά, έχει στον πυρήνα της μία συνέχεια από την αρχαία εποχή μέχρι σήμερα. Η ιδεολογία της είναι ελληνική, διαθέτοντας σταθερό προσανατολισμό προς την Ευρώπη και τον ευρωπαϊκό τρόπο ζωής» (Κυπριανού 1972:15).

Ο δεύτερος άξονας γύρω από τον οποίο οι Κύπριοι διαμόρφωσαν τον παραδοσιακό τους πολιτισμό είναι η Ορθοδοξία, βαθιά βιωμένη από τον πληθυσμό του νησιού. Βάσει αυτών των πατροπαράδοτων αξιών, της ελληνικότητας και της ορθοδοξίας, δομήθηκε ο παραδοσιακός πολιτισμός της Κύπρου και διατηρήθηκε η ελληνική φυσιογνωμία του νησιού στο διάβα των αιώνων, παρά τις προκλήσεις που δέχθηκε από τις συνεχείς κατακτήσεις. Στο νησί έχει διατηρηθεί μία ζωντανή παράδοση, συντονισμένη με την πανελλήνια λαϊκή ζωή, ακόμα και στις αστικές της εκδοχές. Εξάλλου, η ιδιάζουσα αυτή «παραδοσιακότητα» και «ποιητικότητα» της Κύπρου, την καθιστούν χαρακτηριστικό παράδειγμα του σύγχρονου ελληνικού παραδοσιακού πολιτισμού (Βαρβούνης 2001).

Μελετώντας συνολικά την κυπριακή παράδοση, παρατηρεί κανείς ότι η Τουρκική Εισβολή του 1974 ανέτρεψε, εκτός άλλων και τις πολιτισμικές ισορροπίες του νησιού. Οι δύο μεγαλύτερες κοινότητες της Κύπρου – Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι – διαχωρίστηκαν, ενώ μεγάλος αριθμός ανθρώπων έγιναν πρόσφυγες στην ίδια τους την πατρίδα, με αποτέλεσμα να αποκοπούν και από το πολιτισμικό τους περιβάλλον, το οποίο προσπαθούν με κάθε τρόπο, με μία αυξητική τάση τις τελευταίες δύο δεκαετίες, να προβάλουν και να διατηρήσουν. Η κυπριακή παράδοση γενικότερα σηματοδεύτηκε ανεξίτηλα από το ιστορικό αυτό γεγονός, το οποίο σε συνδυασμό με τις σύγχρονες μεταλλαγές και μετεξελίξεις των παραδοσιακών φαινομένων, προσδιορίζουν εις το εξής την υφή και την όψη του σύγχρονου παραδοσιακού κυπριακού πολιτισμού (Βαρβούνης 2001).

Θα πρέπει να ειπωθεί ότι η παράδοση αποτελεί σπουδαία πηγή συλλογικού πλούτου και έμπνευσης για κάθε είδους δημιουργία. Αδιαμφισβήτητα, η ενασχόληση με την παράδοση προσφέρει γνώση, βοηθά τους λαούς να προσδιορίσουν και να διαμορφώσουν την ταυτότητά τους, ανυψώνει πνευματικά τον κάθε άνθρωπο, ενθαρρύνει τον διάλογο, τον σεβασμό, την αποδοχή, την ελευθερία και προφυλάσσει από κινδύνους και μελλοντικά ολισθήματα (Αναγνωστόπουλος 2005).

Ως εκ τούτου, η ανάγκη για προστασία της παράδοσης από τη δαμόκλειο σπάθη του εκσυγχρονισμού και τα συνεπακόλουθά του αρχίζει να απασχολεί τις Δυτικές κυρίως κοινωνίες σε κρατικό και διεθνές επίπεδο από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η έννοια της «πολιτιστικής κληρονομιάς», ως στοιχείο της παράδοσης και ο ορισμός της αποτελεί αντικείμενο προβληματισμού. Στη διεθνή βιβλιογραφία και στα κείμενα των Διεθνών Συμβάσεων απαντώνται διαφορετικές εκφράσεις: πολιτιστική περιουσία (*patrimonio cultural*), πολιτιστική κληρονομιά (*cultural heritage*), πολιτιστική ιδιοκτησία (*cultural property*), ενώ συχνά ταυτίζεται ο όρος «πολιτιστική κληρονομιά» με τον όρο «πολιτιστικό αγαθό» (Κόνσολα 1995; Μουσταΐρα 2012).

Ο όρος «πολιτιστική κληρονομιά» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στη «Σύμβαση της Χάγης για την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς στην Περίπτωση Ένοπλων Συρράξεων» (1954). Οι Συμβάσεις της UNESCO αποτελούν τα κοινώς αποδεκτά διεθνή κείμενα που ρυθμίζουν θέματα και ζητήματα που αφορούν την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας για τη διαφύλαξη της (Μουσταΐρα 2012). Σύμφωνα με τη «Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς της UNESCO» (1972), ως

πολιτιστική κληρονομιά ορίζεται «η κληρονομιά φυσικών έργων και άυλων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων μίας ομάδας ή κοινωνίας, με εξαιρετική παγκόσμια καλλιτεχνική, ιστορική, επιστημονική, ανθρωπολογική, εθνολογική ή αισθητική αξία, που κληρονομούνται από τις προηγούμενες γενιές, διατηρούνται στο παρόν και απονέμονται στις μελλοντικές γενιές προς όφελός τους» (Κυπριακή Εθνική Επιτροπή UNESCO χ.χ:χ.σ.)⁴.

Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς κρίνεται απαραίτητη· πρόκειται για ένα έργο επίπονο και συνεχές. Τα μνημεία επιβαρύνονται διαρκώς τόσο από τις ανθρώπινες ενέργειες, όσο και από τα φυσικά φαινόμενα (κλιματική αλλαγή), ενώ συγχρόνως, διαρκή κίνδυνο αντιμετωπίζει και η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, εξαιτίας του σύγχρονου τρόπου ζωής, του καταναλωτισμού και της παγκοσμιοποίησης (Παυλογεωργάτος 2003). Ωστόσο, η προστασία και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς στις προθήκες μουσείων ή σε πολυσέλιδα συγγράμματα δεν επαρκεί, ελλοχεύοντας τον κίνδυνο «μουσειοποίησης». Η πολιτιστική κληρονομιά και η παράδοση, ως θεμελιώδες στοιχείο της χρειάζεται να ενταχθεί επί της ουσίας στην καθημερινή ζωή (Μπιεράτος 2002).

Η πρόσβαση και η απόλαυση της πολιτιστικής κληρονομιάς συνεπάγεται το δικαίωμα του ατόμου, μεταξύ άλλων, να γνωρίζει, να κατανοεί, να επισκέπτεται, να αναπτύσσει και να ανταλλάζει την πολιτιστική του κληρονομιά. Η UNESCO, προσδιορίζοντας τους στόχους της πολιτιστικής πολιτικής σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά αναφέρεται στην προφύλαξη, τον σεβασμό και την μετάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς για την ανάδειξη της εθνικής ταυτότητας κάθε λαού, τον εμπλουτισμό της καλλιτεχνικής δραστηριότητας και τη βελτίωση της εικόνας κάθε περιοχής (Κόνσολα 2006).

Συνοψίζοντας, το διαχρονικό εκτόπισμα της παράδοσης και κατ' επέκταση, η πολιτιστική κληρονομιά, καθώς και η ανάγκη για ανάδειξη και προστασία της αποτελούν ουσιαστικά στοιχεία για την επίτευξη στοχευμένης πολιτιστικής πολιτικής.

⁴ Σχετικά με τον ορισμό για την «Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά», όπως διατυπώθηκε στη «Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» που υιοθετήθηκε από την UNESCO το 2003 (Παρίσι), βλ. στο Κεφάλαιο 3.1, «Πολιτιστική Κληρονομιά: Ευρωπαϊκό και Διεθνές θεσμικό πλαίσιο».

Κεφάλαιο 2

Μεθοδολογία της έρευνας

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή έθεσε ως αρχικό στόχο τη διερεύνηση της πολιτιστικής πολιτικής της Κύπρου γύρω από τα θέματα της πολιτιστικής κληρονομιάς, σε συνάρτηση με το διεθνές θεσμικό πλαίσιο, καθώς και το πώς η κυπριακή παράδοση, ως πρωτογενές στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς, προσεγγίζεται και επηρεάζει το έργο των σύγχρονων Κύπριων δημιουργών. Η πορεία της βιβλιογραφικής επισκόπησης ωστόσο, ανέδειξε πληθώρα παραμέτρων, γεγονός που οδήγησε αναπόφευκτα στον περιορισμό της έρευνας στο φάσμα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και κατ' επέκταση, στην αναζήτηση της λειτουργίας της παράδοσης στην αντίστοιχη σύγχρονη δημιουργία και ειδικότερα, στο έργο ενός Ελληνοκύπριου μουσικού δημιουργού, του Φαίδρου Καβαλλάρη.

Το πρώτο σκέλος της έρευνας βασίστηκε στο θεωρητικό πλαίσιο και ως εκ τούτου, στην αναζήτηση των θεσμών και ευρύτερα της πολιτιστικής πολιτικής σχετικά με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, τόσο σε τοπικό επίπεδο – το κυπριακό γίνεσθαι – όσο και σε διεθνές. Η σχετική βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε εντοπίστηκε κυρίως σε κυπριακές βιβλιοθήκες (Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου, Δημοτική Βιβλιοθήκη Στροβόλου), αλλά και στη διαδικτυακή αναζήτηση, κυρίως σε ό,τι αφορά το θεσμικό πλαίσιο.

Στο δεύτερο σκέλος, επιλέγηκε ως ενδεδειγμένη μέθοδος για τα υπό διερεύνηση ερωτήματα η ποιοτική έρευνα και η συγκεκριμένα, η μελέτη περίπτωσης. Κατά τη διάρκεια της έρευνας, ο εντοπισμός πληθώρας σύγχρονων δημιουργών, σε διάφορες πολιτιστικές εκφάνσεις, που προσλαμβάνουν ποικιλόμορφα, συνειδητά ή υποσυνείδητα, την κυπριακή παράδοση στο έργο τους ως πολιτιστική συνέχεια, θεωρήθηκε ενδιαφέρουσα πρόσκληση και πρόκληση ταυτόχρονα. Συνεπώς, η επιλογή του συγκεκριμένου είδους έρευνας θεωρήθηκε πρακτικά κατάλληλη για το καθορισμένο όριο έκτασης της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής και παράλληλα, μία ενδιαφέρουσα προσέγγιση για την ειδικότερη μελέτη ενός συγκεκριμένου είδους δημιουργίας

(μουσική). Η μελέτη περίπτωσης ενός καλλιτέχνη, των στάσεων και των αντιλήψεων στη σύλληψη της δημιουργίας του, σε συνάρτηση με την παράδοση (άυλη πολιτιστική κληρονομιά) έδωσε την ευκαιρία εξαγωγής γόνιμων συμπερασμάτων σχετικά με το έργο του.

Η περίπτωση του μουσικού δημιουργού Φαίδρου Καβαλλάρη κρίθηκε αρκετά ενδιαφέρουσα ως μελέτη περίπτωσης, καθώς πληροί τα κριτήρια που αναζητήθηκαν σχετικά με τον ρόλο του σύγχρονου δημιουργού, σε συνάρτηση με την παραδοσιακή μουσική. Επιπρόσθετα, αν και πρόκειται για έναν καταξιωμένο καλλιτέχνη διεθνούς εμβέλειας και μία πολυσχιδή προσωπικότητα, εντούτοις το έργο του δεν έχει μελετηθεί επαρκώς.

Ως εργαλείο έρευνας στη μελέτη περίπτωσης χρησιμοποιήθηκαν συνεντεύξεις του Καβαλλάρη (ημι-δομημένου τύπου), οι οποίες δημοσιεύτηκαν στον κυπριακό τύπο, σε ιστοσελίδες, καθώς και μία μαγνητοσκοπημένη συνέντευξη του από το ψηφιακό αρχείο «Ηρόδοτος» του ΡΙΚ (Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου). Ενδιαφέρουσα παράμετρο μελέτης αποτέλεσαν επιστολές του καλλιτέχνη που απευθύνονται σε πολιτιστικούς φορείς. Επίσης, μελετήθηκε το έργο του μέσα από τη βιβλιογραφία.

Η παρούσα έρευνα κατέδειξε πως η παράδοση αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της μακραίωνης πορείας της Κύπρου και σημείο αναφοράς για την πολιτιστική ταυτότητα του νησιού. Ως θεμελιώδες στοιχείο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, η παράδοση στη σύγχρονη εποχή κατοχυρώθηκε και προστατεύεται από κρατικούς, ευρωπαϊκούς και διεθνείς θεσμούς. Ο ρόλος του σύγχρονου δημιουργού στη διατήρηση, αναμόρφωση και διάδοση της κυπριακής παράδοσης κρίνεται ανεκτίμητος. Η μελέτη περίπτωσης του Φαίδρου Καβαλλάρη αποτέλεσε σημείο αναφοράς για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το έργο του και κατέδειξε πως η παράδοση, αυτούσια ή στη σύγχρονή της εκδοχή, μπορεί να προσδώσει ενδιαφέρον, γοητεία, αξία και να συμβάλει στην καινοτομία ενός σύγχρονου καλλιτεχνικού δημιουργήματος.

Κεφάλαιο 3

Το Κυπριακό θεσμικό πλαίσιο για την πολιτιστική κληρονομιά: Ιστορική Αναδρομή

Η περίπτωση της Κύπρου σε ό,τι αφορά την παράδοση και κατ' επέκταση, την πολιτιστική κληρονομιά και την προστασία της - με την έννοια των πολιτιστικών σταθερών που διατηρούνται και μεταβιβάζονται - καθώς και τον ρόλο του σύγχρονου καλλιτέχνη στη δημιουργία με βάση την παράδοση, είναι ιδιαίτερη. Η πολιτική κατάσταση στο νησί, η ανάπτυξη της οικονομίας και οι κοινωνικές μεταβολές επηρέασαν αναπόφευκτα και τον πολιτισμό.

Το κυπριακό πλαίσιο για την πολιτιστική κληρονομιά θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι συγκροτείται σε τρεις περιόδους, σε κάποιο βαθμό επικαλυπτόμενες, με ιδιαίτερα ωστόσο χαρακτηριστικά που διαμορφώνονται από τα ιστορικά γεγονότα της εποχής, τις πολιτιστικές ανησυχίες, καθώς και τις επιρροές που δέχεται το νησί από τη διεθνή σκηνή⁵.

Η πρώτη περίοδος εκτείνεται από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα και περιλαμβάνει τα τελευταία χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας στο νησί (μέχρι το 1878), καθώς και την Αγγλοκρατία (1878-1960). Χαρακτηρίζεται από αποικιακές επιρροές, ταυτόχρονα με μία έντονη επιθυμία διεκδίκησης της ευθύνης της κυπριακής πολιτιστικής κληρονομιάς από τοπικούς παράγοντες.

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η αντίληψη γύρω από την πολιτιστική κληρονομιά περιορίζεται στους θησαυρούς της αρχαιότητας, οι οποίοι αντιμετωπίστηκαν για πρώτη

⁵ Στην παρούσα εργασία γίνεται αναφορά ειδικότερα στο θεσμικό πλαίσιο που αφορά την άυλη πολιτιστική κληρονομιά χρονολογικά.

φορά ως πολιτισμικοί πόροι που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν από τη διοίκηση του νησιού. Το έντονο ενδιαφέρον που εκδηλώνεται από Ευρωπαίους συλλέκτες για ευρήματα της αρχαιότητας συμπεριέλαβε και την Κύπρο. Αρκετοί ξένοι διπλωμάτες που διέμεναν στο νησί ή άλλοι αρχαιοδίφες και διανοούμενοι που το επισκέπτονταν, έσπευδαν να αγοράσουν αρχαιότητες ή και να ανασκάψουν τοποθεσίες, προκειμένου να τις εντοπίσουν⁶. Οι Οθωμανοί, αντιλαμβανόμενοι την επιζήμια συνέπεια της εξαγωγής αρχαιοτήτων από ολόκληρη την επικράτεια της Αυτοκρατορίας, προχώρησαν στη θέσπιση νομοθεσίας το 1874, προκειμένου να ελέγξουν την κατάσταση⁷. Η νομοθετική αυτή ρύθμιση περιλαμβάνει όλες τις προβλέψεις που αποτέλεσαν βασικές αρχές της μεταγενέστερης νομοθεσίας στην Κύπρο (Karageorghis 1985).

Η έλευση των Άγγλων στο νησί δεν μετέβαλε την κατάσταση, καθώς εξακολουθούσε να εφαρμόζεται ο Οθωμανικός Νόμος. Η πρώτη πολιτιστική αφύπνιση εντοπίζεται πριν και ιδιαιτέρως αμέσως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Φλωρίδου χ.χ.). Μία νέα δυναμική εκδηλώνεται από τους Κυπρίους που στοχεύει στην ίδρυση μουσείου και στην προστασία της πατρογονικής κληρονομιάς. Είναι η εποχή κατά την οποία προβάλλεται έντονα, μέσα από άρθρα εφημερίδων και στο εξωτερικό, ο τρόπος με τον οποίο διαχειρίζονται την πολιτιστική κληρονομιά τους άλλες αποικιοκρατικές χώρες, ιδιαιτέρως οι αποικίες της Ιταλίας και της Γαλλίας. Η περιρρέουσα ατμόσφαιρα στο διεθνές σκηνικό έφερε σε δύσκολη θέση τη Βρετανική Κυβέρνηση της Κύπρου, η οποία υποχρεώνεται να εγκύψει στο ζήτημα των αρχαιοτήτων (Έργα και Ημέρες: Σκιαγραφώντας το Κυπριακό Μουσείο 2014).

Έτσι, το 1882 ιδρύεται το Κυπριακό Μουσείο, κατόπιν αιτήματος σύσσωμου του κυπριακού λαού, μέσω των θρησκευτικών του εκπροσώπων, προκειμένου να ελεγχθούν οι λαθραίες ανασκαφές και εξαγωγές αρχαιοτήτων. Η ίδρυση του Μουσείου συντέλεσε

⁶ Αρκετά μουσεία και ιδιωτικές συλλογές εμπλουτίστηκαν με κυπριακές αρχαιότητες, η πλειοψηφία των οποίων εξήχθη παράνομα από το νησί. Ιδιαιτέρως σημαντική θεωρείται πολυάριθμη συλλογή, 35573 αρχαιοτήτων, προερχόμενη από τις ανασκαφικές δραστηριότητες του Luigi Palma di Cesnola στην Κύπρο (1865-1877), η οποία πωλήθηκε και εκτίθεται μέχρι σήμερα στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης. Μεγάλη ήταν επίσης, η σύληση των κυπριακών αρχαιοτήτων από τον Max Ohnefalsch-Richter (1879-1910), αρχαιολογικοί θησαυροί που προέκυψαν από παράνομες ή και νόμιμες ανασκαφές. (Μαραγκού 1986; Μαραγκού 2000).

⁷ Πρόκειται για τον «Νόμο Περί Αρχαιοτήτων», 20 Sefer, 1291. Σύμφωνα με τις διατάξεις του, οι αρχαιολογικές έρευνες τέθηκαν υπό την επίβλεψη του Υπουργείου Παιδείας, ενώ ταυτόχρονα, απαγορεύτηκε στους ξένους ανασκαφείς η πλήρης οικειοποίηση των αρχαιολογικών ευρημάτων. Συγκεκριμένα, ο Νόμος προέβλεπε τα ευρήματα να αποδίδονται εξίσου στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, στον ιδιοκτήτη της γης και στον ανασκαφέα (Μαραγκού 2000).

καθοριστικά τόσο στη μείωση της αρχαιοκαπηλίας, όσο και στην προστασία των κυπριακών πολιτιστικών κειμηλίων (Φλωρίδου χ.χ.).

Παράλληλα, το ζήτημα της ψήφισης νομοθεσίας για τις αρχαιότητες καθίσταται επιβεβλημένο, καθώς είχε ενταθεί και ο πόθος των Κυπρίων «να διαφυλάξουν εν τη νήσω τους ανεκτίμητους τούτους θησαυρούς, οίτινες εισί κτήμα αναφαίρετον του κυπριακού λαού» (Νομικός 1904:1δ). Ως εκ τούτου, στις 10 Μαΐου 1905 ψηφίζεται ο πρώτος «Περί Αρχαιοτήτων Νόμος», βάσει του οποίου ο Κυβερνήτης είχε τη δικαιοδοσία να κηρύξει ως «αρχαίο μνημείο» οποιαδήποτε κατασκευή, οικοδόμημα ή περιοχή με δημόσιο ενδιαφέρον λόγω της ιστορικής ή παραδοσιακής του σημασίας (Φλωρίδου χ.χ.). Οι πρώτοι νόμοι επί Αγγλοκρατίας απηχούν τις τάσεις και τις ιδέες που διαμορφώνονται την ίδια περίοδο στην Ευρώπη.

Παράλληλα, οι ιδιωτικές πρωτοβουλίες – συνήθως ομαδικές - που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά εστιάζονται στην ίδρυση μουσείων, αρχικά αρχαιολογικών και εν συνεχεία, βυζαντινού και μουσείων λαϊκής τέχνης. Είναι προφανές πως επιδιώκεται η προστασία του σύγχρονου κυπριακού πολιτισμού και η απόδειξη της αδιάλειπτης ιστορικής συνέχειας του ελληνισμού στην Κύπρο, ως αντίδραση στην πολιτική αφελληνισμού που εφαρμόζει η Βρετανική διοίκηση στο νησί. Την ίδια περίοδο, η Τουρκοκυπριακή κοινότητα επικεντρώνεται στη μεσαιωνική και τη λατινική ιστορία της Κύπρου, υποστηρίζοντας το μοντέλο της πολυπολιτισμικότητας (Μπούνια & Στυλιανού-Lambert 2012).

Ως δεύτερη περίοδος για τα θέματα της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Κύπρο μπορούν να οριστούν τα έτη 1960-1974, συμβαδίζοντας –αναπόφευκτα– με την ιστορική πορεία του νησιού (Ανεξαρτησία - Τουρκική Εισβολή). Σταδιακά, αυξήθηκαν οι διαθέσιμοι πόροι για τον πολιτισμό και παράλληλα, άρχισε να υιοθετείται η διεθνής νομοθεσία για τα θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς⁸. Το 1965 υπό την ονομασία «Μορφωτική Υπηρεσία» δημιουργείται στο Υπουργείο Παιδείας η πρώτη υπηρεσία που ασχολείται αποκλειστικά με τα θέματα πολιτισμού (ΥΠΠΑΝ χ.χ.).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός της απουσίας κρατικής νομοθεσίας που να αφορά τον καθορισμό και την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς την περίοδο αυτή. Η διεύρυνση της έννοιας της «πολιτιστικής κληρονομιάς», όπως εξελίσσεται διεθνώς μετά

⁸ Για την κύρωση των διεθνών Συμβάσεων από την Κύπρο βλ. στο Κεφάλαιο 3.1, «Πολιτιστική Κληρονομιά: Ευρωπαϊκό και Διεθνές Θεσμικό πλαίσιο».

τη δεκαετία του 1970, θα πραγματοποιηθεί στη «Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς» (1972) και θα κυρωθεί από την Κύπρο το 1975⁹.

Όσον αφορά την καλλιτεχνική δημιουργία και την τέχνη γενικότερα ως μορφή έκφρασης, το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας του 1960 δεν περιλαμβάνει ρητή πρόνοια για τον καθορισμό και την προστασία της ελευθερίας της τέχνης¹⁰. Η τέχνη, ως μέρος της ελευθερίας της έκφρασης εμπίπτει στις ατομικές ελευθερίες και σύμφωνα με το Άρθρο 19 του Κυπριακού Συντάγματος, το οποίο έχει σχεδόν ταυτόσημο περιεχόμενο με το Άρθρο 10 της ΕΣΔΑ («Ευρωπαϊκή Σύμβαση διά την Προάσπισιν των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών» 1950), «Έκαστος έχει το δικαίωμα ελευθερίας του λόγου και της καθ' οιονδήποτε τρόπον εκφράσεως»: «Παν πρόσωπον έχει το δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημόσιων αρχών και ασχέτως συνόρων» (Άρθρο 10:§1). Η άσκηση αυτών των ελευθεριών προϋποθέτει καθήκοντα και ευθύνες και μπορεί να περιοριστεί νομικά, προκειμένου να διασφαλιστεί η δημοκρατία σε μία κοινωνία (Άρθρο 10:§2).

Παράλληλα, η ελευθερία της καλλιτεχνικής έκφρασης δημιουργεί τη θετική υποχρέωση στο κράτος για λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων για προαγωγή, ανάπτυξη, αλλά και προστασία των φορέων του δικαιώματος αυτού από κωλύματα που δυνατό να παρεμβάλλονται στην καλλιτεχνική τους έκφραση. Επίσης, γίνεται αποδεκτό πως η ελευθερία της τέχνης περιλαμβάνει και μία παθητική διάσταση, δηλαδή το δικαίωμα του αποδέκτη/του κοινού της ανεμπόδιστης απόλαυσης ενός έργου τέχνης, έχοντας τη δυνατότητα της λήψης πολλαπλών ερεθισμάτων για την καλλιτεχνική του ανύψωση (Τοποθέτηση Εθνικής Ανεξάρτητης Αρχής Ανθρώπινων Δικαιωμάτων Αρ. Φακ.: Α/Δ 12/2014:§14).

Σύμφωνα λοιπόν με αυτά τα δεδομένα, θα ήταν βεβαίως ουτοπικό να αναζητηθεί νομολογικά οποιαδήποτε συγκεκριμένη ένδειξη σύνδεσης της σύγχρονης δημιουργίας με

⁹ Σύμφωνα δε με τις πρόνοιες της Σύμβασης, η Κύπρος αποτελεί μία από τις πρώτες χώρες που ενέγραψαν μνημεία στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς το 1980. Επί του παρόντος, περιλαμβάνονται τρεις κυπριακές εγγραφές: η Πάφος, οι Βυζαντινές και Μεταβυζαντινές εκκλησίες του Τροόδους και η Χοιροκοιτία (Κυπριακή Εθνική Επιτροπή UNESCO χ.χ.)

¹⁰ Ο «Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (2000) στο Άρθρο 13 κατοχυρώνει συγκεκριμένα το δικαίωμα στην ελευθερία της τέχνης. Ωστόσο, επί του παρόντος (2021), στο Κυπριακό Σύνταγμα δεν υπήρξε σχετική τροποποίηση.

την παράδοση και την πολιτιστική κληρονομιά στον κυπριακό χώρο, εκτός από τον τομέα της αρχιτεκτονικής που αφορά όμως κυρίως τη συντήρηση μνημείων.

Η τρίτη περίοδος για τα θέματα της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Κύπρο, -η τρέχουσα- έχει αφετηρία το 1974. Αναμφίβολα, η Τουρκική Εισβολή στο νησί το 1974, πέραν των άλλων προεκτάσεών της, επέφερε εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες και για την πολιτιστική κληρονομιά. Ωστόσο, αποτέλεσε και το έναυσμα για την προώθηση της συνέχειας του κυπριακού πολιτισμού, τη συνεχή και αυξανόμενη ενίσχυση και προβολή της εθνικής ταυτότητας και την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού.

Ταυτόχρονα, η Κυπριακή Δημοκρατία προσβλέπει στη Δύση οραματιζόμενη ένα ευρωπαϊκό μέλλον, κάτι που επιτυγχάνει το 2004 με την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Παρόλο που η εξέλιξη της νομοθεσίας δεν είναι δυνατό να στηριχθεί εξολοκλήρου στις διεθνείς και ευρωπαϊκές Συμβάσεις, μπορεί να λεχθεί ότι η κύρωσή τους συνδυάστηκε με μία συνολικότερη ωρίμανση και αγωνία του κυπριακού κράτους, εξαιτίας κυρίως της καταστροφής πολιτιστικών αγαθών. Έτσι, αρχίζει μία οργανωμένη κρατική προσπάθεια αναζήτησης διεθνούς επαγγελματικής βοήθειας από φορείς, όπως οι UNESCO, ICOMOS, ICOM και ICCROM¹¹ –στους οποίους η Κύπρος είναι επίσημο μέλος– για την προστασία των μνημείων που βρίσκονται στην κατεχόμενη από τους Τούρκους βόρεια περιοχή του νησιού, αλλά και για τη διεκδίκηση επιστροφής πολιτιστικών αγαθών που έχουν απομακρυνθεί παράνομα στο εξωτερικό¹².

Αντικατοπτρίζοντας την πρόθεση του κράτους για μία πολιτιστική πολιτική περισσότερο στοχευμένη και παρούσα, η Μορφωτική Υπηρεσία αναβαθμίζεται και μετονομάζεται «Τμήμα Πολιτιστικών Υπηρεσιών» (1992) (ΥΠΠΑΝ χ.χ.), ενώ υπό το ίδιο σκεπτικό, το Υπουργείο Παιδείας μετονομάζεται «Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού» (Ν.47[1]/1993). Επιπλέον, παρέχεται στήριξη μέσω επιχορηγήσεων σε φυσικά πρόσωπα (δημιουργούς) και ιδρύματα/οργανισμούς πολιτισμού¹³.

¹¹UNESCO: The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Εκπαιδευτική Επιστημονική και Πολιτιστική Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών).

ICOMOS: International Council on Monuments and Sites (Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών).

ICOM: International Council of Museums (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων).

ICCROM: International Centre for the Preservation and Restoration of Cultural Property (Διεθνές Κέντρο Μελετών για τη Συντήρηση και Αποκατάσταση των Πολιτιστικών Αγαθών).

¹² Επί του παρόντος, σε κρατικό επίπεδο βρίσκεται σε ισχύ ο «Περί Επιστροφής Πολιτιστικών Αγαθών» Ν.98(Ι)2016. Προηγήθηκε σχετική νομοθεσία από το 1964-2014.

¹³ Μεταξύ άλλων, συγκαταλέγονται η ίδρυση της Κρατικής Ορχήστρας Κύπρου (1987), καθώς και της Κρατικής Ορχήστρας Νέων Κύπρου (1987). Από την ίδρυσή της, η Κρατική Ορχήστρα Κύπρου λειτουργεί μέσα από τις δομές του Υπουργείου Παιδείας (και Πολιτισμού). Από την 01/01/2007, σύμφωνα με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου (2006), μετονομάζεται σε «Συμφωνική Ορχήστρα Κύπρου» και

Το 1982 αναδιοργανώνεται το Τμήμα Αρχαιοτήτων και δημιουργείται ένα νέο τμήμα που ασχολείται ειδικά με τα μνημεία της λαϊκής -αστικής και αγροτικής- αρχιτεκτονικής και της λαϊκής τέχνης, δίνοντας έτσι μία νέα διάσταση στην προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς του νησιού (Karageorghis 1985). Όπως επισημαίνεται, «η διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, εξασφαλίζει τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης κάθε λαού και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής. Σήμερα, ενώ οι κίνδυνοι για την πολιτιστική κληρονομιά παραμένουν σοβαροί (αλλοίωση του χώρου, κτιστού και φυσικού), λανθασμένη τουριστική αξιοποίηση, εγκατάλειψη, φυσική φθορά κ.λπ.), η κοινωνική αντίληψη για την αξία της είναι αυξημένη. Επιπλέον, έχει διαπιστωθεί ότι η διάσωση των παραδοσιακών κτιρίων βοηθά στην εξοικονόμηση των φυσικών πόρων και την καταπολέμηση της σπατάλης -ζητήματα πολύ σημαντικά για τη σημερινή κοινωνία- καθώς και στον έλεγχο του σφετερισμού της γεωργικής/αγροτικής γης και στη μείωση των μετακινήσεων του πληθυσμού προς επίτευξη αειφόρου ανάπτυξης» (Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως χ.χ.:χ.σ.).

Αξίζει να σημειωθεί ότι στους «Περί Αρχαιοτήτων (Τροποποιητικούς) Κανονισμούς» (ΚΔΠ341/2013) δίνεται το δικαίωμα χρήσης των αρχαίων μνημείων για πολιτιστικές εκδηλώσεις, ανάμεσά τους μουσικές συναυλίες με έργα κλασικής και σύγχρονης μουσικής, όπερες, χορωδιακά και κονσέρτα (Κανονισμός 4 για Κανονισμό 20).

Σε ό,τι αφορά την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, η Κύπρος παρουσιάζει συνεχές, ουσιαστικό και αυξανόμενο ενδιαφέρον από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, κυρώνοντας σε πρώτο στάδιο τη «Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO» (2003), το 2005¹⁴. Η κυπριακή πολιτεία καταβάλλει σημαντική προσπάθεια χαρτογράφησης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και επιδιώκεται η ορθή εφαρμογή της Σύμβασης. Η ουσιαστική υλοποίησή της καθίσταται εφικτή αποκλειστικά μέσω της συνεργασίας του κράτους με φορείς που εμπλέκονται άμεσα με τις διάφορες εκφράσεις άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και με τις κοινότητες, τις ομάδες και τα άτομα που εξασκούν και διαφυλάσσουν σήμερα το εκάστοτε στοιχείο πολιτιστικής κληρονομιάς.

Βάσει της Σύμβασης, η Κύπρος προχώρησε σε μία πρώτη ενδεικτική καταγραφή Μητρώου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, το οποίο βασίστηκε στο Αρχείο Προφορικής

μετατρέπεται σε ανεξάρτητο Ίδρυμα που περιλαμβάνει και τις δύο ορχήστρες (Ίδρυμα Συμφωνικής Ορχήστρας Κύπρου χ.χ.).

¹⁴ Βλ. σχετική αναφορά στο αντίστοιχο κεφάλαιο της εργασίας.

Παράδοση του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών και δημοσιεύτηκε το 2012. Στοχεύοντας στην πληρέστερη εφαρμογή των βασικών αρχών της Σύμβασης, το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού υιοθέτησε εισήγηση της Κυπριακής Επιτροπής UNESCO για τη δημιουργία ενός Εθνικού Καταλόγου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Ακολούθως, μετά από απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου (Αρ. Απόφ:76.222), έγινε η σύσταση Ειδικής Επιτροπής για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, η οποία αποφασίζει ετησίως για την εγγραφή νέων στοιχείων στον Εθνικό Κατάλογο και ανά πενταετία, επαναξιολογεί τη βιωσιμότητα και τα μέτρα διαφύλαξης που λαμβάνονται για τα ήδη εγγεγραμμένα στοιχεία. Ανάμεσα σε αυτά περιλαμβάνονται το λευκαρίτικο κέντημα, τα τσιαττιστά, η μεσογειακή διατροφή, η τέχνη της ξερολιθιάς, η ψαλτική τέχνη (βυζαντινή μουσική), οι κυπριακές «φωνές», τα λαπηθιώτικα μαχαίρια (τσιακκούθκια) και η εφυαλωμένη κεραμική της Λαπήθου¹⁵ (Κυπριακή Επιτροπή UNESCO χ.χ.).

Η τρέχουσα πραγματικότητα στο κυπριακό θεσμικό πλαίσιο για την πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει ένα Νομοσχέδιο «Περί της Ίδρυσης Υφυπουργείου Πολιτισμού και Διορισμού Υφυπουργού Πολιτισμού παρά τω Προέδρω και Συναφών Θεμάτων Νόμος του 2021», το οποίο έχει κατατεθεί, παραπεμφθεί και βρίσκεται υπό συζήτηση στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή Παιδείας και Πολιτισμού (Πολίτης News 2021:3 Νοεμβρίου).

Μεταξύ των κύριων αρμοδιοτήτων του Υφυπουργείου προβλέπονται, η χάραξη και εφαρμογή εθνικής στρατηγικής και πολιτικής που να στοχεύει στη διαχείριση, προβολή, αξιοποίηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας σε όλες τις μορφές της, η ανάδειξη της κυπριακής πολιτιστικής ταυτότητας, η διάσωση της λαϊκής τέχνης και η αξιοποίησή της στη σύγχρονη κυπριακή χειροτεχνία, η διαχείριση ή/και εποπτεία δημόσιων πολιτιστικών οργανισμών/ιδρυμάτων, η ενίσχυση της εκπαίδευσης στα πολιτιστικά θέματα, η χρηματοδότηση πολιτιστικών δράσεων, η προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού, η υλοποίηση πολιτικών ενίσχυσης της καλλιτεχνικής δημιουργίας, η συμμετοχή του κοινού στην πολιτιστική ζωή και στα πολιτιστικά αγαθά, η προώθηση της πολιτιστικής αποκέντρωσης και των πολιτιστικών βιομηχανιών, η οργάνωση στρατηγικών για την πολιτιστική διπλωματία με στόχο την ανάπτυξη ευρωπαϊκών και διεθνών πολιτιστικών συνεργασιών, καθώς και η προώθηση της καινοτομίας στα πολιτιστικά δρώμενα.

¹⁵ Τα πρώτα τρία στοιχεία που αναφέρονται περιλαμβάνονται και στον Παγκόσμιο Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Στοιχείων Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Βλ. σχετική Υποσημείωση αρ. 20.

Συνοψίζοντας, είναι κατανοητό πως οποιαδήποτε μέριμνα για την πολιτιστική κληρονομιά προϋποθέτει κρατική οργάνωση, κοινωνική καινοτομία και συλλογική συμμετοχή. Η περίπτωση της Κύπρου, παρά τις έντονες ιστορικά συγκυρίες που τη διαπέρασαν στη νεότερη και σύγχρονη εποχή, κατάφερε να κρατήσει τις ισορροπίες ανάμεσα στις σύγχρονες ανάγκες και στον σεβασμό της πολιτιστικής κληρονομιάς. Χρειάζονται ωστόσο, να καταβληθούν μεγαλύτερες προσπάθειες στο πλαίσιο μίας οργανωμένης και στοχευμένης πολιτιστικής πολιτικής, ώστε να γίνει η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς συνείδηση και προτεραιότητα στον κάθε Κύπριο πολίτη.

3.1 Πολιτιστική Κληρονομιά: Ευρωπαϊκό και Διεθνές Θεσμικό πλαίσιο

Η ωρίμανση της πολιτιστικής συνείδησης διαχρονικά υπήρξε μία εξελικτική διαδικασία που διαμορφώθηκε κατά την περίοδο της Αναγέννησης, ανάγοντας το παρελθόν και τα σύμβολά του σε πανανθρώπινες αξίες, όσο και της εχθρικής αντιμετώπισης, κατά τον 19^ο αιώνα, με τους καταστροφικούς για τον παγκόσμιο πολιτισμό πολέμους και συγκρούσεις (Κόνσολα 1995).

Η πολιτιστική κληρονομιά στη σύγχρονη εποχή έχει αναδειχθεί ως οικουμενική αξία. Ούσα παράλληλα κομμάτι του παρελθόντος και του παρόντος, συνδέει την ανθρωπότητα με τις ρίζες της, ενισχύει τους δεσμούς των κοινωνιών και συμβάλλει στην παιδεία, την εκπαίδευση και την αυτογνωσία των μελλοντικών γενεών. Ωστόσο, ο προβληματισμός της διεθνούς κοινότητας για την κατάσταση των πολιτιστικών αγαθών στις σύγχρονες κοινωνίες οδήγηθηκε εξελικτικά στην υιοθέτηση μίας νέας ιδεολογίας, που προτάσσει την ανάγκη καθορισμού και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ ταυτόχρονα προωθεί καινούργιους κώδικες δεοντολογίας, που επηρεάζουν τόσο τους κοινωνικούς και επιστημονικούς φορείς, όσο και τον κάθε πολίτη ξεχωριστά (Κόκκινος 2004).

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, οι θεμελιώδεις πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης υπήρξαν αρχικά η οικονομία και το εμπόριο. Ωστόσο, σύντομα κατέστη αναγκαία η διεύρυνση του πεδίου συνεργασίας των κρατών και κατ' επέκταση, η δημιουργία ισχυρότερων δεσμών μεταξύ των ευρωπαϊκών λαών, επιδιώκοντας ένα ευρωπαϊκό μοντέλο κοινωνίας με διεθνή απήχηση.

Ως εκ τούτου, καίρια θέση στις δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΕΕ) απέκτησε ο πολιτισμός, παρά το γεγονός ότι οι πολιτιστικές πτυχές δεν αποτέλεσαν εξαρχής αντικείμενο ιδιαίτερης πολιτικής και θεσμικής κατοχύρωσης. Ο στόχος που τέθηκε, όπως αναφέρεται στο Άρθρο 3 της «Συνθήκης περί Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας», ήταν η συμβολή της ΕΕ στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών-μελών. Σταδιακά, με την αποκρυστάλλωση του θεσμικού πλαισίου η ΕΕ αναλαμβάνει πολιτιστικές ενέργειες αναφορικά με τον καθορισμό και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς (Lixinski 2010)¹⁶.

Η Σύμβαση της Χάγης (1954) για την «Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης» υιοθετήθηκε από την UNESCO, ως συνέπεια μαζικών καταστροφών πολιτιστικής κληρονομιάς που έγιναν κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Πρόκειται για την πρώτη διεθνή Σύμβαση όπου γίνεται αναφορά στα «πολιτιστικά αγαθά», τα οποία προσδιορίζονται, ασχέτως προς την προέλευση και ιδιοκτησία τους, ως «ακίνητα» και «κινητά» και συνδέονται άμεσα με την πολιτιστική κληρονομιά των λαών (Άρθρο 1)¹⁷.

Η «Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς» (Παρίσι), εγκρίθηκε το 1972 από τη Γενική Διάσκεψη της UNESCO¹⁸. Σημαντική διαφοροποίηση όσον αφορά την εννοιολογική προσέγγιση παρουσιάζει ο όρος «πολιτιστική κληρονομιά» (cultural heritage) αντί για «πολιτιστικό αγαθό» (cultural property), όπως προσδιορίζεται στις προηγούμενες συμβάσεις. Ο όρος «πολιτιστική κληρονομιά» έχει ευρύτερη σημασία, εφόσον περιλαμβάνει και την άυλη πολιτιστική κληρονομιά (Καραθάνου 2019). Στις πρόνοιές της συνδέονται για πρώτη φορά οι έννοιες της προστασίας της φύσης και των πολιτιστικών αγαθών σε ένα πλαίσιο αλληλεπίδρασης, καθώς και η ανάγκη διατήρησης της ισορροπίας των ανθρώπων με τη φύση. Προωθείται μία διεθνής προοπτική για την πολιτιστική κληρονομιά με τη δημιουργία Καταλόγου Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς και ενθαρρύνονται οι εθνικές προσπάθειες, αλλά και οι συνεργασίες για τη διαφύλαξη της κληρονομιάς του κόσμου (Ουνέσκο 2012).

¹⁶ Στην παρούσα εργασία γίνεται αναφορά ειδικότερα στο θεσμικό πλαίσιο που αφορά την άυλη πολιτιστική κληρονομιά χρονολογικά.

¹⁷ Η Κύπρος κύρωσε το Δεύτερο Πρωτόκολλο της Σύμβασης (1999) με τον Ν. 4(III)/2001.

¹⁸ Κυρώθηκε από την Κύπρο το 1975 (Τμήμα Αρχαιοτήτων χ.χ.).

Η «Διακήρυξη για Πολιτιστικούς Σκοπούς» (Βερολίνο, 1984), κατά τη Συνεδρίαση της 4^{ης} Συνόδου των Υπουργών Πολιτισμού στοχεύει στην ενθάρρυνση της καλλιτεχνικής δημιουργίας σε ένα διευρυμένο πλαίσιο πολιτισμού και στη διευκόλυνση της προσβασιμότητας των πολιτών σε ευρωπαϊκές εστίες πολιτιστικής κληρονομιάς (Βουδούρη 1992).

Η «Σύσταση της UNESCO για τη Διαφύλαξη του Παραδοσιακού και Λαϊκού Πολιτισμού» (1989), ανταποκρίνεται στις νέες τάσεις του διεθνούς δικαίου και αφορά τη διατήρηση των άυλων πτυχών της πολιτιστικής κληρονομιάς. Σημειώνεται η ευθραυστότητα της άυλης κληρονομιάς, ιδιαιτέρως στην προφορική παράδοση. Σύμφωνα με τη Σύσταση, ο λαϊκός πολιτισμός αποτελείται από το σύνολο της δημιουργίας μίας πολιτιστικής κοινότητας, που είναι βασισμένο στην παράδοση και αφορά μορφές της γλώσσας, λογοτεχνίας, μουσικής, χορού, εθίμων, αρχιτεκτονικής και άλλων τεχνών. Οι στρατηγικές διατήρησης που συνιστώνται περιλαμβάνουν την τεκμηρίωση των παραδόσεων, τη δημιουργία αρχείων και λαογραφικών μουσείων και την υποστήριξη των φορέων της παράδοσης. Το έγγραφο συνιστά την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την ενθάρρυνση της μελέτης της λαογραφίας και καλεί για επιστημονική έρευνα σχετικά με τη διατήρησή της. Τέλος, η Σύσταση επισημαίνει τις αρνητικές επιπτώσεις των πολιτιστικών βιομηχανιών και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στον λαϊκό πολιτισμό και προτρέπει την ενίσχυσή του προς αντιμετώπιση των προκλήσεων.

Η «Συνθήκη του Μάαστριχτ» (1992), περιλαμβάνει για πρώτη φορά ειδικό Άρθρο (128, εν συνεχεία 151:§1) για τον πολιτισμό, που στοχεύει στην ανάληψη συγκροτημένων παρεμβάσεων από την ΕΕ στα πολιτιστικά ζητήματα, χωρίς ωστόσο να επιβάλλει στα κράτη-μέλη να εναρμονίσουν την πολιτιστική τους πολιτική. Συγκεκριμένα, προκρίνεται η προβολή της ιδέας της κοινής ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς και της σημασίας της και ταυτόχρονα, ο σεβασμός της εθνικής πολιτιστικής ιδιομορφίας κάθε κράτους-μέλους.

Η «Διακήρυξη του ICOMOS για την 50^ή επέτειο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων» (Στοκχόλμη, 1998), αναγνωρίζει το δικαίωμα όλων των ανθρώπων να συμμετέχουν στην πολιτιστική ζωή των κοινοτήτων τους. Το δικαίωμα στην πολιτιστική κληρονομιά που υπογραμμίζεται ως «αναπόσπαστο μέρος των ανθρώπινων δικαιωμάτων», φέρει καθήκοντα και ευθύνες για τα άτομα και τις κοινότητες. Ειδικότερα, περιλαμβάνονται σε αυτό τα δικαιώματα του σεβασμού και κατανόησης της κληρονομιάς ως έκφραση πολιτιστικής ταυτότητας, της συνετής και

κατάλληλης χρήσης της, της συμμετοχής σε αποφάσεις που επηρεάζουν την κληρονομιά και της σύστασης οργανώσεων για την προστασία της. Οι αναπτυξιακές προσπάθειες πρέπει να λαμβάνουν υπόψη το εν λόγω δικαίωμα· η κοινωνία, η ιδιωτική πρωτοβουλία και τα άτομα ξεχωριστά οφείλουν να συμβάλουν στη διατήρηση και ανάπτυξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η Διακήρυξη προτρέπει τη διεθνή συνεργασία, μέσω διεθνών συμβάσεων και άλλων νομοθετικών μέτρων.

Μία καθοριστική «Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» είναι αυτή που υιοθετήθηκε από την UNESCO το 2003 (Παρίσι), στην οποία παγιώνεται ο νέος όρος και θεσπίζονται τα απαραίτητα μέτρα που πρέπει να λάβουν τα κράτη για τη διαφύλαξη των πολιτιστικών εκφάνσεων της κληρονομιάς που έχουν άυλη διάσταση¹⁹. Σύμφωνα με τις πρόνοιές της, «“Άυλη πολιτιστική κληρονομιά” σημαίνει τις πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, τη γνώση, τις δεξιότητες –καθώς και τα εργαλεία, τα αντικείμενα, τα χειροτεχνήματα και τους πολιτιστικούς χώρους που σχετίζονται με αυτά– και τα οποία οι κοινότητες, ομάδες και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τα άτομα αναγνωρίζουν ως μέρος της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Αυτή η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, που μεταβιβάζεται από γενεά σε γενεά, αναπλάθεται συνεχώς από τις κοινότητες και τις ομάδες ως απάντηση στο περιβάλλον τους, στην αλληλεπίδραση με τη φύση και την ιστορία τους, και τους παρέχει μια αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας, προωθώντας έτσι το σεβασμό για την πολιτιστική πολυμορφία και την ανθρώπινη δημιουργικότητα» (Άρθρο 2:§1).

Ακόμη, ορίζονται τα βασικά πεδία στα οποία μπορεί να κατηγοριοποιηθεί η άυλη πολιτιστική κληρονομιά: προφορικές παραδόσεις, εκφράσεις, γλώσσα, τέχνες του θεάματος, κοινωνικές πρακτικές, τελετουργίες, εορταστικές εκδηλώσεις, παραδοσιακή χειροτεχνία, γνώσεις και πρακτικές σχετικά με τη φύση και το σύμπαν (Άρθρο 2:§2).

Η συμβολή της συγκεκριμένης Σύμβασης στην πολιτιστική πολιτική των κρατών συνίσταται στη δυνατότητα προβολής διάφορων πτυχών της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς τους και στην υποβοήθηση της διαφύλαξης και ανάδειξης της. Σημειώνοντας την απειλή που συνιστά η παγκοσμιοποίηση και ο κοινωνικός

¹⁹ Κυρώθηκε από την Κύπρο: Ν.50(III)/2005

μετασηματισμός για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, τα μέτρα διασφάλισης της βιωσιμότητάς της περιλαμβάνουν, την αναγνώριση και τεκμηρίωση των παραδόσεων, την έρευνα, συντήρηση, προστασία, προώθηση και μετάδοση, ιδίως μέσω της τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης, όπως επίσης, την αναζωογόνηση των διάφορων πτυχών αυτής της κληρονομιάς (Άρθρο 2:§3). Η Σύμβαση δημιουργεί επίσης τη «Διακυβερνητική Επιτροπή για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (Άρθρο 5:§1) και ιδρύει ταμείο για οικονομική βοήθεια (Άρθρο 25). Επιπρόσθετα, προνοείται η κατάρτιση και η συνεχής επικαιροποίηση «Αντιπροσωπευτικού Καταλόγου της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας», προκειμένου να αναδειχθεί η σημασία της και να ενθαρρυνθεί ο διάλογος που σέβεται την πολιτιστική πολυμορφία (Άρθρο 16:§1)²⁰. Αξιοσημείωτη παράμετρο αποτελεί το γεγονός πως ο εν λόγω θεσμός κληρονομιάς χαρακτηρίζεται από εξέλιξη, μεταβλητότητα και εμπλουτισμό στη διαδικασία διαδοχής του από γενεά σε γενεά και συνεπώς, χρήζει ευέλικτης προστασίας και όχι στατικής (Βακαλοπούλου 2019).

Η «Σύμβαση Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Αξία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς για την Κοινωνία» («Σύμβαση Φάρο» 2005), προωθεί την κοινωνική διάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Συγκεκριμένα, πρεσβεύει πως κάθε πολιτιστικό αγαθό και κάθε τοπίο αποκτά ιδιαίτερη αξία μέσω της αλληλεπίδρασης με τους ανθρώπους και του συμβολισμού που φέρει για τις ανθρώπινες ζωές, μέσω της ταυτότητας των ανθρώπων. Το κείμενό της αποτελεί μετάβαση από «το δίκαιο για την πολιτιστική κληρονομιά» στο «δικαίωμα στην πολιτιστική κληρονομιά» (Petaux 2009:205). Ειδικότερα, τα Άρθρα 1 και 4 της Σύμβασης προβλέπουν πως η γνώση, ο εμπλουτισμός και η χρήση της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελούν μέρος του δικαιώματος του πολίτη να συμμετέχει στην πολιτιστική ζωή, όπως ορίζεται στην «Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων»²¹. Σε αντιπαραβολή με τη «Σύμβαση της UNESCO» του 2003, η «Σύμβαση Φάρο» επικεντρώνεται στις αξίες που αναδύονται από την άυλη πολιτιστική κληρονομιά και όχι μόνο στα άυλα πολιτιστικά αγαθά καθαυτά (Petaux 2009).

²⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η από κοινού πρωτοβουλία χωρών της Μεσογείου (Κύπρος, Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Πορτογαλία και Μαρόκο) να εγγράψουν το 2013 τη Μεσογειακή Διατροφή στον «Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας», ως έκφραση της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς των λαών της Μεσογείου (Βακαλοπούλου 2019). Βλ. σχετική Υποσημείωση αρ. 15.

²¹ Η Σύμβαση υπογράφηκε από την Κύπρο στις 19/2/2021. (Brief 2021:19 Φεβρουαρίου)

Επιπρόσθετα, στην «Απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τη θέσπιση δράσης της ΕΕ για το Σήμα της Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (1194/2011/ΕΕ) επιδιώκεται και η επίτευξη της «καλλιέργειας συνεργειών μεταξύ της πολιτιστικής κληρονομιάς αφενός και της σύγχρονης δημιουργίας και δημιουργικότητας αφετέρου» (Άρθρο 3:§3[στ]).

Καταλήγοντας, οι διεθνείς προσπάθειες πολιτιστικής πολιτικής υιοθετούν κοινές συμφωνίες, αφήνοντας ταυτόχρονα την ελευθερία σε κάθε κράτος να προσαρμόσει τις διεθνείς αρχές στο πλαίσιο του δικού του πολιτισμού και παράδοσης. Η ουσιαστική ενεργοποίηση των συμβάσεων, που έχουν κυρωθεί για την πολιτιστική κληρονομιά, αποτελεί επιστημονικό και νομικό μονόδρομο για μία βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη, με κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό περιεχόμενο.

Κεφάλαιο 4

Μελέτη Περίπτωσης: Φαίδρος Καβαλλάρης

Ο Φαίδρος Καβαλλάρης γεννήθηκε στις 6 Ιουνίου 1950 στην κωμόπολη Λάπηθος της επαρχίας Κερύνειας, στην Κύπρο. Σπούδασε αρχιτεκτονική και παράλληλα, ακολούθησε μουσικές σπουδές. Είναι κάτοχος Διπλώματος στη Σύνθεση (*Diplôme d'Exécution, École Normale de Musique de Paris, 1992*) και Διδακτορικού στις Μουσικές Τέχνες (*Ph.D. in Musicology, School of Arts & Sciences - Department of Music, Columbia University - New York, 1997*).

Η αγάπη του για τη μουσική εκδηλώθηκε από πολύ νωρίς, ήδη από την παιδική ηλικία, συμμετέχοντας στη χορωδία και τη φιλαρμονική του Γυμνασίου Λαπήθου και αργότερα, στη φιλαρμονική της Εθνικής Φρουράς (1968-1969), παίζοντας κλαρίνο. Τα καλλιτεχνικά του ενδιαφέροντα περιλάμβαναν ακόμη τη σύνθεση, την ποίηση, τη ζωγραφική και το θέατρο· ασχολήθηκε επίσης με τον αθλητισμό. Κατά τη διάρκεια των σπουδών του στο Λονδίνο, έγραψε μουσική για τους «Όρνιθες» του Αριστοφάνη (1971), το «Κουιντέτο για ξύλινα πνευστά» (1972) και λίγο αργότερα (1973), πραγματοποίησε την πρώτη του συναυλία, παρουσιάζοντας το σύνολο των τραγουδιών που είχε συνθέσει μέχρι εκείνη την περίοδο, παίζοντας ο ίδιος φλάουτο και τραγουδώντας.

Η Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο το 1974 βρίσκει και τον ίδιο πρόσφυγα να μετουσιώνει τα βιώματά του σε νότες. Ως εκ τούτου, συνθέτει κύκλους τραγουδιών και γενικότερα, μουσικά έργα που σχετίζονται άμεσα με το κυπριακό δράμα, αντλώντας στοιχεία από τη μουσική παράδοση του νησιού και ευρύτερα, από την ελληνική λαϊκή και δημοτική παράδοση, έχοντας και βυζαντινές επιρροές. Η παρουσία της κυπριακής παράδοσης γίνεται πιο συστηματική και εμφανέστερη στη μετέπειτα μουσική του δημιουργία, κάτι το οποίο γίνεται ενσυνείδητα. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην παράσταση κυπριακών «φωνών», συνθέτοντας αργότερα και έργα βασισμένα σε αυτές, όπως επίσης και στον αυτοσχεδιασμό σε μουσικά όργανα. Ο συνδυασμός των πιο πάνω στοιχείων μαζί με τη μελέτη του αρχαίου ελληνικού δράματος και της αρχαίας ελληνικής ποίησης και μουσικής γίνονται ιδιαίτερα αντιληπτά στα έργα της μουσικής του ωριμότητας.

Η σύνθεσή του με τίτλο «Διασταύρωση - Αντανακλάσεις από την Ιστορία της Κύπρου» (1982), αποτελεί το έναυσμα για την περαιτέρω μελέτη της σύγχρονης ευρωπαϊκής μουσικής. Το ενδιαφέρον του αυτό εκδηλώνεται εμπράκτως με τη συμμετοχή του σε σχετικά σεμινάρια, εργαστήρια και σειρές μαθημάτων, ακολουθώντας τη «μουσική

πρωτοπορία» των Λουτσιάνο Μπέριο και Ιάννη Ξενάκη στη Γαλλία (*Centre Acanthes – 1983, 1985*), στη Γερμανία (*Internationales Musikinstitut Darmstadt – 1984, 1986, 1992*) κ.α.

Από το 1984 ασχολείται επίσης με εθνομουσικολογικές έρευνες για τον ευρύτερο πολιτισμό της Ανατολής. Η παραμονή του στην Ινδία (Σχολή Μαχαβιντιάλαγια, Νέο Δελχί, 1984-1985), στην Κίνα (Κεντρικό Κονσερβατόριο Μουσικής, Πεκίνο, 1987-1990) και στην Ιαπωνία (Υποτροφία του Ιδρύματος «Ιαπωνία», Κέντρο Μουσικής Έρευνας του Πανεπιστημίου Καλών Τεχνών, Τόκιο, 1990-1991, 2010-2012) του έδωσε την ευκαιρία για μία μακρόχρονη εξερεύνηση εκ των έσω, του μουσικού κόσμου των συγκεκριμένων λαών και για την οργάνωση στις χώρες αυτές ατομικών συναυλιών με έργα για κινεζικά και ιαπωνικά όργανα. Η συναυλία του στην Αίθουσα Συναυλιών του Πεκίνου (1989) ήταν η πρώτη που είχε πραγματοποιηθεί ποτέ από ξένο συνθέτη στην Κίνα.

Ακόμη, πρωτοστάτησε στην ίδρυση του Κέντρου Κυπρίων Συνθετών (1999), του οποίου υπήρξε πρώτος Πρόεδρος. Υπηρέτησε ως καθηγητής σε Ανώτερα και Ανώτατα Ιδρύματα στην Κύπρο και το εξωτερικό, έδωσε πολλές διαλέξεις και συνεργάστηκε με σημαντικές μουσικές προσωπικότητες, όπως οι Cyprien Katsaris, Rohan de Saram, Pierre-Yves Artaud κ.α.

Η εργογραφία του Καβαλλάρη περιλαμβάνει συνθέσεις για φωνή, για σόλο όργανα, για μικρά και μεγάλα οργανικά σύνολα, όπως επίσης και μουσική για φιλμ, χορό και θέατρο. Έργα με τον ίδιο ως διευθυντή ορχήστρας παρουσιάστηκαν στην Κύπρο, στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες της Ευρώπης, στο Μεξικό (Παγκόσμιες Μέρες Μουσικής '93), στις ΗΠΑ και στην Άπω Ανατολή (Φαίδρος Καβαλλάρης – Πορτραίτο 1992; *Philnews* 2020; Κυπριακό Κέντρο Μουσικής, χ.χ.).

4.1 Παράδοση και σύγχρονη δημιουργία στο έργο του Φαίδρου Καβαλλάρη

Το έργο του Φαίδρου Καβαλλάρη εκτείνεται και αντανακλά πολλές όψεις της ανθρώπινης κοινωνικής εμπειρίας, προικίζοντας την κάθε σύνθεση με μία ταυτότητα που χαρακτηρίζεται από τις συναισθηματικές, πνευματικές, παραδοσιακές και τις

πειραματικές της προσδοκίες. Ο καλλιτέχνης αναζητεί σε κάθε μουσικό άκουσμα την ανθρώπινη εμπειρία που περικλείεται σε αυτό, αφομοιώνει και αναπλάθει δημιουργικά τα στοιχεία του έργου, ευελπιστώντας ότι θα συμβάλει με τη σειρά του εποικοδομητικά στη συνέχιση της μουσικής αλυσίδας, κυρίως σε τοπικό, αλλά και σε διεθνές επίπεδο.

Ο ίδιος, δεν επιθυμεί να κατατάξει τη δημιουργία του στην πολιτική τέχνη, ούτε όμως και στο τραγούδι «ψυχαγωγίας». Σύμφωνα με τον Καβαλλάρη (2014), η τέχνη δεν οριοθετείται και δε διδάσκεται· το έργο του διαπνέεται από την «κοινωνική πραγματικότητα» και συνομιλεί διαφορετικά με τον κάθε ακροατή του. Υποστηρίζει πως το θεμέλιο της δημιουργίας εντέλει δεν ανιχνεύεται μόνο στην τεχνική, γιατί η επικέντρωση σε αυτή δημιουργεί μία κενότητα. Επί της ουσίας, ο κάθε καλλιτέχνης διδάσκει τον εαυτό του και μορφώνεται μέσα από το βίωμα και την εκφραστική ανάγκη, για να μετουσιώσει το όραμα, τις ιδέες και τα συναισθήματά του (Μωυσέως 2020).

Η βάση της συνθετικής πρότασης του Καβαλλάρη είναι πολύπλευρη. Εκτός από το πολιτιστικό υπόβαθρο της κυπριακής κουλτούρας που φέρει από τα βιώματά του, είναι η ενσυνείδητη ενασχόληση με την παράδοση του τόπου, αλλά παράλληλα, οι εμπειρίες και η έμπνευση που έλαβε από τη μελέτη της κλασικής και σύγχρονης μουσικής στην Ευρώπη και στην Αμερική, όπως επίσης η άμεση επαφή που είχε με τη μουσική και γενικότερα τους πολιτισμούς της Ανατολής (Ινδία, Κίνα, Ιαπωνία), η οποία τον βοήθησε να ξεπεράσει τυχόν δογματισμούς και προκαταλήψεις και να αποκτήσει ευρύτερη προοπτική. «Όλες οι παραδοσιακές μουσικές με συγκινούν, διότι εκφράζουν την αλήθεια του τόπου τους» (Φαίδρος Καβαλλάρης – Πορτραίτο 01:43-01:48, 01 Ιανουαρίου 1992). Εξαρχής, επίκεντρο του ενδιαφέροντός του αποτέλεσε επίσης, ο αρχαιοελληνικός πολιτισμός, το αρχαίο δράμα και η αρχαία λυρική ποίηση (Μωυσέως 2020). «Η μεγαλύτερη ανακάλυψη τελικά είναι τούτη: γνωρίζοντας κάτι άλλο είναι τον εαυτό σου που επιβεβαιώνεις και γνωρίζεις. Στο κάτω κάτω τι είναι γνώση; Είναι επικοινωνία. Η δημιουργική προσπάθεια, το να κάνεις τέχνη είναι το ίδιο πράγμα με το να γνωρίζεις, το να επικοινωνείς το ίδιο πράγμα με το να αγαπάς, το ίδιο πράγμα με το να ελευθερώσεις και να ελευθερωθείς» (Σχίζα 1993:22).

Η Κύπρος αποτελεί διαχρονικά το επίκεντρο και τον άξονα της δημιουργίας του. Οι προσπάθειές του σχετίζονται με την αναμόρφωση της κυπριακής παραδοσιακής μουσικής σε σύγχρονη μουσική έκφραση, με στόχο να αναδείξει μέσω της ιδιαιτερότητάς της και την ανθρώπινη οικουμενικότητα. Εκτός από την καλλιτεχνική ποιότητα, ο Καβαλλάρης επιδιώκει τη δημιουργία «Κυπριακού» έργου, τόσο για να συμβάλει στα

μουσικά δρώμενα του τόπου, όσο και για να συνεισφέρει στην επιβίωση της νήσου ως πολιτιστικής οντότητας (Philnews 2020).

Σε ό,τι αφορά το σύγχρονο κυπριακό μουσικό γίνεσθαι, ο καλλιτέχνης εντοπίζει την ύπαρξη του «έντεχνου κυπριακού τραγουδιού», το οποίο –αναπόφευκτα λόγω των κοινών πολιτιστικών καταβολών– κινείται μέσα στο πλαίσιο της ελληνικής λαϊκής μουσικής και ειδικότερα, στη γραμμή σύνθεσης του Μίκη Θεοδωράκη. Ο Καβαλλάρης θεωρεί πως υπάρχει μία ιδιομορφία στον τρόπο ζωής και στη ψυχροσύνθεση του Κύπριου, η οποία δεν έχει ακόμη αποτυπωθεί εμφανώς στο έντεχνο λαϊκό τραγούδι· είναι κωδικοποιημένη στη μουσική και στα τραγούδια της λαϊκής παράδοσης του τόπου. Συνεπώς, ο καθορισμός μίας τοπικής μουσικής ταυτότητας θα μπορεί να γίνει, εφόσον μελετηθεί ενδελεχώς η κυπριακή παραδοσιακή μουσική (Καβαλλάρης 2014).

Ο συνθέτης αντιμετωπίζει την επιστροφή στις ρίζες της κυπριακής παραδοσιακής μουσικής, όχι με τη ρομαντική νοσταλγική διάθεση μίας εποχής που πέρασε ανεπιστρεπτή²², όπως συμβαίνει συνήθως σήμερα, αλλά ως επιτακτική ανάγκη, προκειμένου να καταλάβει ο καθένας καλύτερα τον ίδιο του τον εαυτό και να προχωρήσει (Καβαλλάρης 2014). «Μικρός άκουγα παραδοσιακή κυπριακή μουσική. Όταν ήμουν μωρό, πηγαίναμε στους γάμους και ξενυχτούσαμε ακούγοντας τα βιολιά και τα λαούτα. Ζωντανά, όχι σαν κάτι φολκλόρ. Που κάτω που τες ελιές που εγίνονταν οι γάμοι, έξω που τα σπίθκια. Η πρώτη φορά που έφαγα ξύλο που τον πατέρα μου ήταν όταν ήμουν έξι χρονών γιατί έμεινα έξω να ακούσω τα φκιολιά τζαι εν με ευρίσκαν²³» (Μωυσέως 2020:χ.σ.). Η μουσική του είναι μία συνεχής, συνειδητή προσπάθεια αναβάπτισης στην παράδοση και επιστροφής στις ρίζες. «Όταν, για παράδειγμα, χρησιμοποιώ στη δουλειά μου την καμπάνα, δε σημαίνει ότι το έργο είναι θρησκευτικό ή χριστιανικό. Απλώς είναι ένα σημαντικό και χαρακτηριστικό στοιχείο της παράδοσής μας με το οποίο μας συνδέει μία σχέση, μία συγγένεια και που, αν χρησιμοποιηθεί με τον κατάλληλο τρόπο, μπορεί να δώσει μια νέα ουσία και μια νέα άποψη» (Καβαλλάρης 2014:116). Θεωρεί μάλιστα πως στο νησί υπάρχει ένας θησαυρός πολιτιστικής παράδοσης που μένει αναξιοποίητος και υπάρχει έντονα η ανάγκη στον σύγχρονο κυπριακό καλλιτεχνικό χώρο ευρύτερα να γίνουν περισσότερες ενέργειες σχετικές με την παράδοση. (Σχίζα 1993; Καβαλλάρης 2014).

²² Ο ίδιος θεωρεί πως η παλαιότερη εποχή δεν ήταν τόσο ρόδινη όσο επιθυμούμε συχνά να τη βλέπουμε, εφόσον ο κόσμος ζούσε αντιμετωπίζοντας πάρα πολλά προβλήματα.

²³ Κρατήθηκε αυτούσια η κυπριακή διάλεκτος όπως την αποδίδει ο Καβαλλάρης στη συνέντευξή του.

Ο ίδιος αναφέρει πως η παράδοση είναι ό,τι μεταφέρει μία κοινωνία, ένας λαός στο «είναι» του, στοιχεία από το παρελθόν του, τις συνήθειες, τους τρόπους συμπεριφοράς, τα γνωστικά του σχήματα, δηλαδή ο τρόπος που σκέφτεται, που ενεργεί, που συμπεριφέρεται, που λύνει τα προβλήματά του, που εκφράζεται. Παράδοση είναι η ζωντανή πραγματικότητα μίας κοινωνίας, μίας ζώσας κοινωνίας. Είναι κάτι το συνεχές, το οποίο αναμορφώνεται μέσα από την ίδια τη ζωή. «Κάθε γενιά, όπως εμείς σήμερα, έχοντας αυτή την παράδοση, τη συνεχίζει ανακαλύπτοντας και εκφράζοντας τον εαυτό της. Η δημιουργία είναι αναμόρφωση της παράδοσης. Τελικά, κανένας δεν κάνει κάτι το εντελώς νέο, απλώς αναμορφώνουμε ή ξαναανακαλύπτουμε αυτό που υπάρχει τη δεδομένη στιγμή στην κοινωνία μας» (Ιωάννου 2003:13). Συνεχίζει αναφέροντας πως «κάποια στοιχεία είναι αναχρονιστικά και απαράδεκτα, κάποια άλλα μπορείς να τα πιάσεις και να τα φέρεις με τέτοιο τρόπο ώστε να έχουν σχέση στο σήμερα» (Μωυσέως 2020). Καταλήγοντας, «εκείνο που έχουμε να κάνουμε είναι να βρούμε τον δικό μας τρόπο να εκφραστούμε μέσα στο σήμερα» (Ιωάννου 2003:13).

Ο τόπος που γεννήθηκε και ανατράφηκε ο κάθε άνθρωπος αποτελεί για τον Καβαλλάρη σημείο αναφοράς για την παράδοση που φέρει ο καθένας στο υποσυνείδητό του. Οι κοινωνικές συνθήκες και τα ιστορικά δεδομένα της εκάστοτε εποχής καθορίζουν επίσης το αποτύπωμά του. Συνεπώς, η Λάπηθος, ο τόπος καταγωγής του (φυσικό περιβάλλον, μνήμη, εμπειρίες και ζωντανή κουλτούρα), καθώς και η Τουρκική Εισβολή του 1974 στην Κύπρο που είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια της γενέτειράς του (συναισθηματική οδύνη: ο χαμένος παράδεισος), αποτέλεσαν γι' αυτόν τους κατ' εξοχήν οδοδείκτες για τη μελέτη της κυπριακής παράδοσης. (Καβαλλάρης 2014). «Από μικρός η φύση με ενέπνεε· την αγάπησα και αγαπώ το τοπίο της Κύπρου όσο τίποτε άλλο» (Φαίδρος Καβαλλάρης – Πορτραίτο 02:58-03:02, 01 Ιανουαρίου 1992).

Ο σεβασμός του για την παράδοση διακρίνεται έντονα και στην ποίησή του, στην οποία αναδεικνύεται η αξία της κυπριακής παράδοσης, καθώς και η κυπριακή ιστορία. Ο ποιητικός του λόγος εμπεριέχει επίσης αναφορές σε αρχαιοελληνικά και βυζαντινά στοιχεία. Η επιλογή στην ονοματολογία τόσο της μουσικής όσο και της ποίησής του παραπέμπει στην παράδοση, ακόμα και τα εξώφυλλα των έργων του, οι τίτλοι και τα προγράμματα των συναυλιών του²⁴.

«Ένα δρώμενο,

²⁴ Βλ. Παράρτημα: Εικόνες A1, A2, A3, A6

μια πράξη μουσικής

μικρή εκδήλωση αγάπης

μια συναυλία

ένα γίνεσθαι

αυτοσχεδιασμοί

μεταμορφώσεις

αναζήτηση και μουσική

εξερεύνηση

αποστάξεις της παράδοσης του τόπου

αντανεκλάσεις, αναφορές και μνήμες...» (Ιωάννου 2003:17).

Στο έργο του «Τρία τραγούδια της Λαπήθου» που δημιουργήθηκε σταδιακά (1965-73), ο καλλιτέχνης ενσωματώνει τις πρώτες του μελωδίες σε μία αλληλεπίδραση με τους στίχους που έγραψε ο ίδιος. Όπως αναφέρει, το έργο φέρει το στίγμα της παράδοσης, κάτι που εκείνη την περίοδο συνέβη υποσυνείδητα και το αντιλήφθηκε εκ των υστέρων (Καβαλλάρης 1993; Σχίζα 1993).

Ακολουθούν τα έργα «Κυπριακή Τραγωδία» (1976) και «Κυπριακή Συμφωνία» (1977), τα οποία περιλαμβάνουν μελοποιημένη ποίηση από το ομώνυμα έργα του Τεύκρου Ανθία²⁵ και Θοδόση Πιερίδη²⁶ αντίστοιχα, όπου ο Καβαλλάρης επιχειρεί συνειδητά πλέον την αναζωογόνηση και την αναμόρφωση της λαϊκής παράδοσης σε συνάρτηση με τα σύγχρονα δεδομένα. Πολλά από τα τραγούδια που περιλαμβάνουν τα δύο έργα είναι άμεσα εμπνευσμένα από κυπριακές μελωδίες με μερικές από αυτές να χρησιμοποιούνται αυτούσιες (Φαίδρος Καβαλλάρης – Πορτραίτο 1992; Καβαλλάρης 1993; Σχίζα 1993; Καβαλλάρης 2014). «Καθάριοι, κελαριστοί οι στίχοι του Θοδόση Πιερίδη κυλούν σαν γάργαρο νερό ντυμένοι με την κρυστάλλινη μουσική του Φαίδρου Καβαλλάρη. Γεμάτη πληθωριστική, κυπριώτικη λεβεντιά η μουσική του περνά ίσια στις φλέβες σου. Διάφανη,

²⁵ Η «Κυπριακή Τραγωδία» (1965), έργο του ποιητή Τεύκρου Ανθία είναι εμπνευσμένη από τις μάχες της Τηλλυρίας (1963-64) και τον διαχωρισμό Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.

²⁶ Η «Κυπριακή Συμφωνία», έργο του ποιητή Θοδόση Πιερίδη πρωτοδημοσιεύτηκε το 1956. Πρόκειται για ένα αφηγηματικό ποίημα, όπου καταγράφεται η ιστορική εμπειρία του κυπριακού αγώνα της ΕΟΚΑ 1955-59. Ο Πιερίδης συμπυκνώνει την αγωνία του κυπριακού ελληνισμού για εθνική δικαίωση, αλλά και την επιμονή του στο χρέος και τη φυλετική ταυτότητα.

γαργαριστή σαν τα νερά της πατρίδας μας αναδύει ομορφιά και φρεσκάδα, σου δίνει την αίσθηση ενός καθρέφτη όπου μέσα του κοιτάζει η Κύπρος το πρόσωπό της και καμαρώνει» (Καβαλλάρης 2014:79).

Σταθμό στη μουσική πορεία του Καβαλλάρη αποτελεί η σύνθεση «Διασταύρωση – Αντανακλάσεις από την Ιστορία της Κύπρου» (1982) για φλάουτο και βιολοντσέλο. Μέσα από τη συνεχή «διασταύρωση» η Κύπρος – ως σταυροδρόμι - έχει δημιουργήσει δια μέσου των αιώνων τον δικό της, συνεχώς εξελισσόμενο και ιδιαίτερο πολιτισμό, που τη διαφοροποιεί τόσο από την Ανατολή όσο και από τη Δύση. Στο έργο αυτό παρουσιάζεται μία διαφορετική προσέγγιση του Καβαλλάρη σε σχέση με τις προηγούμενες συνθέσεις του. Ενώ πρωτύτερα τα έργα του είναι άμεσα εμπνευσμένα από την κυπριακή παραδοσιακή μουσική, στη συγκεκριμένη σύνθεση και εφεξής παρατηρείται μία περισσότερο εξελιγμένη άποψη πλατύτερης και πιο σύγχρονης έκφρασης, οργανική, στην οποία πέραν από τα καθαυτό μουσικά στοιχεία εμπλέκεται πλέον και η ιστορία, ακόμα και μία φιλοσοφική άποψη ή αντιμετώπιση των πραγμάτων. Αποτελεί επίσης το έναυσμά του για τον πειραματισμό με τη σύγχρονη σοβαρά ευρωπαϊκή μουσική που οδηγεί σε μία σειρά από οργανικά έργα (Καβαλλάρης 2014). Συνεπώς, στο πρώτο μέρος της σύνθεσης εκφράζεται ο δυτικός ορθολογισμός, στο δεύτερο ο ανατολίτικος αισθησιασμός και στο τρίτο ένα όραμα, μία προοπτική που συνδυάζει τα δύο στοιχεία. (Ιωάννου 2003; Καβαλλάρης 2014).

Ο Καβαλλάρης δεν είναι σε καμία περίπτωση προγονόπληκτος. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στο μέγεθος της αξίας που έχει η κλασική μουσική, η μουσική δηλαδή της πνευματικής ωριμότητας, την οποία η παραδοσιακή μουσική με την αυθεντικότητα και την αμεσότητά της αδυνατεί να αποδώσει (Μωυσέως 2020).

Στο έργο του που φέρει τον τίτλο «Ανακύκλια» για σολίστ και 22 μουσικούς (1983-1994 και αναθεωρημένο 2011), βασικό δομικό στοιχείο αποτελούν οι παραδοσιακοί «προσωδιακοί» ρυθμοί που αποτελούν και μία από τις κύριες πολιτισμικές αναφορές του έργου. Το πρώτο και το τρίτο κύριο μέρος της σύνθεσης χρησιμοποιούν ρυθμούς σε 5/8, 8/8 και 9/8, ενώ το δεύτερο μέρος στηρίζεται σε ένα ρυθμό 18/8, τον ζειμπέκικο ρυθμό της ελληνικής λαϊκής μουσικής που με τις σχέσεις μακρού και βραχέος μπορεί να αναχθεί και αυτός στην αρχαία ελληνική ποίηση και μουσική. Τα λαούτα, σε συνοδευτικό πάντα ρόλο, διαγράφουν αυτούς τους ρυθμούς σε όλα τα κύρια μέρη, ενώ στα συνοδευτικά

μέρη, τα «εξώχρονα», χρησιμοποιούνται αποκλειστικά οι παραδοσιακές ρυθμικές «πενιές» των αντικριστών κυπριακών χορών (Καβαλλάρης 2019)²⁷.

Η σύνθεσή του που φέρει την ονομασία «Υπέρβαση- εωθινό τραγούδι» (1984) για σόλο βιολί γράφτηκε εις μνήμη του πατέρα του. Στο έργο αυτό συνδυάζεται η κυπριακή παράδοση και συγκεκριμένα, το κυπριακό μοιρολόι πάνω στη χρωματική κλίμακα, με μία ινδική ράγκα, πανομοιότυπη με ρυθμούς στο 5 και το 7, ρυθμοί που εμπεριέχονται ανεξαρτητοποιημένοι και στην κυπριακή παράδοση και ανάγονται στην αρχαία ελληνική προσωδία (Μωυσέως 2020). Αντικατοπτρίζει τον μοναχικό και συχνά μελαγχολικό διαλογισμό της ψυχής (Καβαλλάρης 2014).

Το έργο «Υπέρβαση Β΄» για δύο βιολιά και βιολοντσέλο παρουσιάζει μία νέα συνθετική άποψη βασισμένη σε πέντε παραδοσιακές μελωδίες κυπριακού μοιρολογιού. Γράφτηκε με αφορμή τον θάνατο της μητέρας του Καβαλλάρη το 1988, έχοντας παράλληλα ως υπόβαθρο την τραγωδία της Κύπρου του 1974 (Σχίζα 1993).

Στο έργο «Κύπρα» (1993 και αναθεωρημένο 2011/2013) για 10 πνευστά, κρουστά έγχορδα και κυπριακά συνοδευτικά σύνολα, η έμπνευση του δημιουργού προέρχεται κυρίως από την αρχαία παράδοση, με την προσωδία να κυριαρχεί, σε συνδυασμό με πιθκιαύλια (αυλούς) και διάφορα κυπριακά ιδιόφωνα (π.χ. κυπριακές «φωνές»). Αναφέρεται στη θεά Αφροδίτη, την κατ'εξοχήν μούσα της αρχαίας κυπριακής παράδοσης, από την οποία τιτλοφόρησε και τη σύνθεσή του (Καβαλλάρης 2019).

«Το Μήλον» (2002) είναι ένα έργο δομημένο από τον συνδυασμό τεσσάρων παραδοσιακών παραλλαγών της ομώνυμης κυπριακής «φωνής» («έσυρα το μήλον»), όπως τις κατέγραψαν οι Καλλίνικος, Αρτεμίδης, Ιωαννίδης, Αβέρωφ (Καβαλλάρης 2019).

Η σύνθεση «Κυπριακό Σχεδιάσμα» (2002) είναι στην ουσία μία εξερεύνηση της Κύπρου. Μερικώς, μία συλλογή κρουστών ήχων που προκαλούν στον ακροατή μία μουσική αποτύπωση της φυσικής ομορφιάς του νησιού και μερικώς, ένας αυτοσχεδιασμός στο πιθκιαύλι (αυλό) και άλλα παραδοσιακά όργανα (λαούτο, σήμαντρα), συλλαμβάνοντας και εκφράζοντας με τον τρόπο αυτό την πολιτιστική φυσιογνωμία της Κύπρου (Καβαλλάρης 2014).

²⁷ Βλ. Παράρτημα Α: Εικόνες Α3, Α4, Α5. Στην Εικόνα Α5 διαφαίνεται στο κάτω μέρος της παρτιτούρας χειρόγραφη σημείωση του δημιουργού που δηλώνει τα εξής: «Lutes play chord in indicated rhythm (in the traditional manner of the Cypriot “antikristoi” dances)» (Καβαλλάρης 2019).

Αξιοσημείωτη θέση στη μουσική δημιουργία του Καβαλλάρη κατέχει η σύνθετη μουσική πράξη «Αφροδίτη Κυπρογέννη» (1985-2008), η οποία περιλαμβάνει Ύμνους στην Αφροδίτη και μελοποιημένη ποίηση της Σαφφούς που αποδίδονται σε αρμονικό συνδυασμό με μουσικά όργανα από την κυπριακή φύση, την παράδοση και το ηχητικό τοπίο της Κύπρου. Η μουσική αυτή πράξη παρουσιάστηκε στο αρχαίο Ιερό της Αφροδίτης στην Παλαίπαφο, καθώς και στο Παρίσι, στο πλαίσιο της Γαλλικής Προεδρίας της ΕΕ (2008)²⁸. Οι διοργανωτές αναφέρθηκαν στην πρωτοτυπία του εν λόγω μουσικού έργου «σε σύνθεση ενός από τους πιο σημαντικούς σύγχρονους Κύπριους συνθέτες με τη συνεργασία μίας από τις καλύτερες ορχήστρες μουσικής της Γαλλίας (Lamougeux των Παρισίων)» (Ουνέσκο 2008:14).

Τα «Τέσσερα Κυπριακά» (2013), «Ευτράπελον νανούρισμα», «Φωνή Μεσαρίτισσα», «Αροδαφνούσα» -παραλογή σε 5/8» και «Ποιητάρικο» παραλογή σε 9/8» αποτελούν μία συλλογή από έργα για πιάνο βασισμένα επίσης σε παραδοσιακές κυπριακές «φωνές» και τραγούδια (Καβαλλάρης 2019).

Η κυπριακή λαϊκή παράδοση (κλίμακες, ρυθμοί, χοροί, κυπριακές «φωνές») διαφαίνεται επίσης και στις εξής μουσικές συνθέσεις του Καβαλλάρη: «Τα Όνειρά σου Αίμα μου» (1978) σε ποίηση Δώρου Λοϊζου, «Της Ελευθερίας» και «Ο Μιγάδας Άγγελος» (1980) σε ποίηση Λεύκιου Ζαφειρίου, «Εναλλάξ και Παράλληλα (1984) για πολλαπλό ντουέτο, «Υπέρβαση» (1988/89), «Κυπριακός Μανές (2002), «Κυπριακά Ερωτικά-15 παραδοσιακά τραγούδια της Κύπρου» (2006) για σόλο κιθάρα, βασισμένο στις κυπριακές «φωνές» (Καβαλλάρης 2014; Καβαλλάρης 2019).

Ωστόσο, ο ιδιότυπος χαρακτήρας των μουσικών έργων του Καβαλλάρη δε συνάντησε την ανάλογη αποδοχή από μερίδα ιθυνόντων στα πολιτιστικά δρώμενα της Κύπρου, όπως συνέβη στο εξωτερικό. Αφενός, η ανάμειξη στοιχείων από τη μουσική παράδοση άλλων λαών, κυρίως της Άπω Ανατολής, σε συνδυασμό με στοιχεία της κυπριακής παραδοσιακής μουσικής και αφετέρου, η ιδιόμορφη, σύγχρονη προσέγγιση στο έργο του της διαχρονικότητας της κυπριακής μουσικής από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, ξένισε ορισμένους συντηρητικούς κύκλους που παρεμπόδισαν ή/και επέδειξαν αδιαφορία για την οικονομική επιδότηση και την ανάδειξη του έργου του Καβαλλάρη. Ο ίδιος, ως

²⁸Βλ. Παράρτημα Α: Εικόνα Α7.

Διοργανωτές της συναυλίας ήταν το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου, η Μόνιμη Αντιπροσωπεία της Κύπρου στην UNESCO, η Γαλλική Κυβέρνηση και η Γραμματεία της UNESCO.

αντισυμβατικός χαρακτήρας που φαίνεται να είναι σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής του²⁹, δε συμβιβάζεται με το κατεστημένο, απογοητεύεται συχνά με την κυπριακή νοοτροπία σε ό,τι αφορά τον πολιτισμό και παρεμβαίνει συχνά με τη γραφίδα του, χρησιμοποιώντας πύρινο και ενίοτε (επι)κριτικό λόγο σε επιστολές και δημοσιεύματα προς τους αρμόδιους φορείς³⁰. Πεποιθήσεις, υποδείξεις των κακώς εχόντων και παραινέσεις για βελτίωση και ανάδειξη του πολιτισμού στην Κύπρο από έναν καλλιτέχνη που αναζητεί όχι μόνο τα αξιολογικά κριτήρια της προσωπικής του δικαίωσης, αλλά κυρίως, την άνοδο της ποιοτικής στάθμης από τα υποπροϊόντα του συρμού και τον περιορισμό της γραφειοκρατίας στο πολιτιστικό γίνεσθαι (Καβαλλάρης 2014).

Ο Καβαλλάρης προβληματίζεται έντονα για τη σημερινή κατάσταση που επικρατεί στην Κύπρο. «Στην Κύπρο δεν υπάρχει ουσιαστική υποστήριξη προς τους νέους δημιουργούς όπως χρειάζεται, το οποίο είναι κάτι δυσανάλογο με την οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκεται σήμερα το νησί. Υπάρχει οικονομική ευμάρεια, γίνονται τόσες σπατάλες, αλλά για τη δημιουργία, τη σύγχρονη δημιουργία, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τη μουσική δίνονται τόσο λίγα που είναι σχεδόν αμελητέα. Δεν υπάρχει ουσιαστική εκτίμηση για τη δημιουργία» (Φαίδρος Καβαλλάρης – Πορτραίτο 07:53-08:28, 1 Ιανουαρίου 1992).

Ο εκφυλισμός και η έλλειψη αισθητικής που προωθείται από την εμπορική τέχνη, τα ξενόφερτα πρότυπα, όπως επίσης και η «φολκλορική» αντιμετώπιση της παράδοσης που

²⁹ Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της αντισυμβατικής κοσμοθεωρίας του αποτελεί το γεγονός ότι χρησιμοποιεί για τις μετακινήσεις του το ποδήλατο, καθώς επέλεξε να μην έχει αυτοκίνητο (Μωυσέως 2020).

³⁰ Απόσπασμα από την επιστολή που απέστειλε ο Καβαλλάρης στον Πρόεδρο και τα Μέλη της Πολιτιστικής Επιτροπής Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Μήνα Δήμου Λευκωσίας, ημερομηνίας, 31 Ιουλίου 1995: «[...] Σας ευχαριστώ που είχατε την καλοσύνη να με δεχθείτε στο γραφείο σας, οπότε μου αναγγείλατε την απόρριψη της πρότασής μου, παρά και την εισήγησή μου να μειώσω το κόστος χρησιμοποιώντας αλλοιωμένο πρόγραμμα με λιγότερους μουσικούς. Στην εν λόγω συνάντησή μας μου είπατε τελεσίδικα πως μόνο με κάποια “συλλογική εκδήλωση” μπορούσα να συμμετάσχω. [...] Η διαδικασία της καλλιτεχνικής δημιουργίας στην εποχή μας, και ίσως περισσότερο απ’ οπουδήποτε αλλού στην Ευρώπη, είναι κατά κύριο λόγο εξατομικευμένη, συνεπακόλουθα ανάλογα και η έκφρασή της. Η προσπάθεια συμπίεσης ετερογενών στοιχείων ή προσωπικών απόψεων (διαφορετικού χαρακτήρα ή αισθητικής) σε μία “συλλογική”, όπως εσείς την εννοείτε παρουσίαση, είναι ξένη προς τις λειτουργίες της τέχνης και του πολιτισμού, όπου απαραίτητο στοιχείο αποτελεί ο σεβασμός της καλλιτεχνικής πρότασης και της προσωπικής έκφρασης του καλλιτέχνη [...]» (Καβαλλάρης 2014:156-157).

Επίσης, απόσπασμα από την επιστολή που απέστειλε ο Καβαλλάρης στη Γενική Διευθύντρια του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, ημερομηνίας, 10 Ιουλίου 2014: «[...] Ευχαριστώ για την επιστολή σας [...] με την οποία με πληροφορείτε ότι “σύμφωνα με τις ήδη εγκριθείσες εισηγήσεις του Καλλιτεχνικού Διευθυντή του Φεστιβάλ ΚΥΠΡΙΑ 2014 και της Καθοδηγητικής Επιτροπής” η πρότασή μου “Αλλότητα και Αυτογνωσία” δεν έχει συμπεριληφθεί στο πρόγραμμα του Φεστιβάλ. [...] Θέλω να σας εκφράσω την μεγάλη μου απογοήτευση γι’ αυτή την τέταρτη κατά σειρά απόρριψη προτάσεών μου για τα ΚΥΠΡΙΑ (2014, 2013, 2010, 2009), με τη συνηθισμένη πια τυπική/στεγνή επιστολή όπου δεν αναφέρονται καν τα ονόματα των μελών της κριτικής/“καθοδηγητικής” επιτροπής, ούτε το πώς λήφθηκε η απόφαση, ούτε το σκεπτικό της απόρριψης της πρότασής μου. Αυτό το τελευταίο, θα ήταν, πιστεύω, ένας ελάχιστος σεβασμός προς όσους υποβάλλουν προτάσεις (τουλάχιστον τους καλλιτέχνες), αλλά και ένα δείγμα αυτοσεβασμού του ίδιου του φεστιβάλ [...]» (Καβαλλάρης 2014:185).

τείνουν να κυριαρχούν σήμερα στην Κύπρο, μπορούν να περιοριστούν εφόσον μελετηθεί επί της ουσίας και με σοβαρότητα η κυπριακή παράδοση (Σχίζα 1993). Επίσης, κάνει λόγο για εκδημοκρατισμό των υφιστάμενων θεσμών αναφορικά με τον πολιτισμό, καθώς θεωρεί πως δεν υπάρχουν πάντοτε ξεκάθαρα καλλιτεχνικά κριτήρια και επισημαίνει την ανάγκη καθορισμού οργανωμένης πολιτιστικής πολιτικής και εγκαθίδρυσης νέων θεσμών, με στόχο τη δημιουργία συλλογικού οράματος για τον πολιτισμό (Φαίδρος Καβαλλάρης – Πορτραίτο 1992; Καβαλλάρης 2014).

Κεφάλαιο 5

Συμπεράσματα

Το ζήτημα της παράδοσης και του ρόλου που αυτή καλείται να επιτελέσει στο σύγχρονο πολιτιστικό γίνεσθαι απασχολεί τον κάθε δημιουργό, την κάθε κοινωνία, θα έλεγε κανείς πως πρόκειται για μία οικουμενική πολιτιστική προβληματική. Η συνάντηση του «παλιού» με το «νέο» ως μάχη σε χαρακτηριστικό της περιόδου της Αυτοκρατορίας Meiji στην

Ιαπωνία του 19^{ου} αιώνα³¹, αποδεικνύει πως οι επιφυλάξεις για την καινούργια οπτική της δημιουργίας – και όχι μόνο – απασχολούσαν ιδιαίτερος τις ανθρώπινες κοινωνίες του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα. Η μετάβαση της ανθρωπότητας σε ένα διαφορετικό στάδιο εξέλιξης, αυτό της εκβιομηχάνισης που στη συνέχεια θα δώσει τη θέση του στην τεχνολογική εξέλιξη και στον κόσμο του διαδικτύου, κλονίζει συθέμελα την έννοια της παράδοσης και το ρόλο που αυτή εκπληρώνει.

Από την πολιτιστική αυτή αναστάτωση δεν μένει ανεπηρέαστος ο κόσμος της δημιουργίας, όπου απαντώνται διαφορετικές τάσεις. Η παράδοση και η έκφρασή της στη σύγχρονη δημιουργία λειτουργεί αμφίσημα ως προς τον ρόλο του σύγχρονου δημιουργού: ο καλλιτέχνης τοποθετείται ως ένας σύγχρονος εκφραστής της παράδοσης ή αποτελεί ο ίδιος μέρος της παράδοσης, όπου το έργο του υπόκειται σε σύγχρονες δημιουργικές εκδοχές;

Πρόκειται για ένα ερώτημα το οποίο επιδέχεται και των δύο απαντήσεών του, υπό την προϋπόθεση μελέτης της παράδοσης εντός και εκτός της νεωτερικότητας. Είναι γεγονός πως το έργο ενός δημιουργού πρέπει να απορρέει τη γοητεία της διαχρονικότητας, να αποδεικνύεται ικανό να επιβιώσει στην εποχή του και ταυτόχρονα να τροφοδοτεί τη σύγχρονη κριτική σκέψη, αλλά και την καλλιτεχνική δημιουργία.

Μέχρι σήμερα, τα όρια της ενσωμάτωσης και διαμόρφωσης της παράδοσης (άυλης και υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς) στη σύγχρονη δημιουργία, με βάση το θεσμικό πλαίσιο της Κύπρου, παραμένουν ακαθόριστα και μάλλον ασαφή. Η νομοθεσία καθορίζει διατάξεις που αφορούν τη διατήρηση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς, χωρίς ωστόσο να οριοθετεί τους περιορισμούς στη δημιουργία μίας σύγχρονης επώνυμης εκδοχής της. Το γεγονός αυτό δε θεωρείται κατ' ανάγκη αρνητικό, εφόσον δίνει την απόλυτη ελευθερία στον σύγχρονο καλλιτέχνη να δημιουργήσει το έργο του, εμπνεόμενος εάν το επιθυμεί από το παρελθόν. Επίσης, ο δημιουργός έχει τη δυνατότητα χωρίς περιορισμούς να μεταφέρει στοιχεία από μία μορφή τέχνης του παρελθόντος σε μία άλλη μορφή. Ωστόσο, κρίνεται αναγκαία η διαμόρφωση μίας περισσότερο στοχευμένης κρατικής πολιτιστικής πολιτικής, ώστε να αναδεικνύεται ο δημιουργός και το έργο του, να προστατεύεται και να αμείβεται/επιχορηγείται επαρκώς, για δημιουργεί απρόσκοπτα. Η προοπτική σύστασης Υφυπουργείου Πολιτισμού ίσως συντελέσει στη βελτίωση των δεδομένων για τον καλλιτεχνικό κόσμο ευρύτερα. Αυτό άλλωστε

³¹ Βλ. Παράρτημα Α, εικόνα Α8.

πρεσβεύουν η ευρωπαϊκή και διεθνής στρατηγική για τον πολιτισμό και ειδικότερα, για την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως επικυρώθηκε μέσα από Συμβάσεις των τελευταίων δεκαετιών.

Παρακολουθώντας τα πολιτιστικά δρώμενα στην Κύπρο τα τελευταία τουλάχιστον εκατό χρόνια, εντοπίζει κανείς αρκετούς δημιουργούς που έχουν ως σημείο αναφοράς τους την παράδοση. Η περίπτωση του Φαίδρου Καβαλλάρη αποδεικνύει πως η κυπριακή παράδοση μπορεί να λειτουργήσει δημιουργικά και να αποδώσει τα μέγιστα στην έμπνευση του δημιουργού. Αποτελεί ευτύχημα το γεγονός ότι ο Καβαλλάρης δεν είναι ο μοναδικός και δεν ανήκει ούτε στη μειοψηφία των καλλιτεχνών. Ο αριθμός των Κύπριων δημιουργών που ενστερνίζεται παραδοσιακές φόρμες στα έργα του αυξάνεται συνεχώς.

Η ενασχόληση του Καβαλλάρη με το εντόπιο υλικό ακολουθεί μία πορεία, όπου όλες οι διεργασίες γίνονται στο συνειδησιακό επίπεδο του δημιουργού, ο οποίος εκφράζει ατομικές και όχι συλλογικές πραγματώσεις, όπως συνέβαινε στο παρελθόν στη λαϊκή παράδοση. Άλλωστε, αποστασιοποιείται έντονα από το φολκλορικό – τουριστικό (υπο)-προϊόν που κινείται στα όρια του ερασιτεχνισμού. Η συγκεκριμένη προσέγγιση που παρατηρείται στο έργο του Καβαλλάρη δίνει τη δυνατότητα διεύρυνσης του τοπικού/παραδοσιακού στοιχείου και ενσωμάτωσής του σε μία οικουμενική οπτική καθολικής αποδοχής, η οποία δεν περιορίζεται γεωγραφικά ή εθνικά, όπως για παράδειγμα η έννοια της απώλειας, όπως εκφράζεται μουσικά σε ένα μοιρολόι. Η αλληλεπίδραση που προκύπτει διευκολύνεται κυρίως μέσω της τεχνολογίας και της δυνατότητας που υπάρχει για εύκολη πρόσβαση σε πληθώρα πληροφοριών, πηγών, αλλά και στο πεδίο της τεχνογνωσίας, στοιχεία που εντοπίζονται κυρίως στον τρόπο με τον οποίο ο καλλιτέχνης προωθεί το έργο του.

Η κυριαρχία της ευρωπαϊκής μουσικής στον σύγχρονο κόσμο αναπόφευκτα επηρέασε και τη δημιουργική πορεία του Καβαλλάρη. Ως σύγχρονος δημιουργός και απόφοιτος τμημάτων πανεπιστημιακών σχολών του εξωτερικού που εκπαιδεύτηκε σύμφωνα με το Δυτικό πρότυπο, ο καλλιτέχνης επιδεικνύει ιδιαίτερο θαυμασμό και σεβασμό στην κλασική μουσική, απ' όπου αντλεί υλικό και έμπνευση για την προσωπική του εξέλιξη. Η μουσική δημιουργία του Καβαλλάρη αποδεικνύει εμπράκτως πως η παράδοση δύναται να επιβιώνει, να αναπροσδιορίζεται και να συνυπάρχει δυναμικά με τα Δυτικά στοιχεία του εκάστοτε παρόντος. Συνεπώς, δημιουργείται ένα φάσμα καλλιτεχνικής έρευνας, όπου έννοιες όπως η καταγωγή, τα ερεθίσματα και τα προσωπικά βιώματα συντελούν στην ισχυρή και συχνή παρουσία της κυπριακής παράδοσης. Πρόκειται για έναν

καλλιτέχνη που «συνεχίζει αυτή την επαναπροσέγγιση της παράδοσης. [...] Προσφέρει γενεαλογία, γείωση, ρίζες, ταυτότητα. Βακχεία και όνειρο. Υπηρετεί τη βαθύτατη και διαρκή ανάγκη για μια τέχνη λαϊκή και ιστορική, υψηλή και άμεση, δραματική αλλά όχι συναισθηματολογούσα, πικρή αλλά όχι μαύρη, όπου συνυπάρχουν λυτρωτικά η αποδοχή του θανάτου και η δόξα της ζωής» (Ξυδάκης 2013:χ.σ.).

Παράλληλα, ειδοποιό στοιχείο στην καλλιτεχνική δημιουργία του Καβαλλάρη αποτελεί η μελέτη και η ενασχόλησή του με τη μουσική της (Απω) Ανατολής και γενικότερα με τους ανατολικούς πολιτισμούς. Γοητευμένος από την ιδιοσυγκρασία του κόσμου αυτού, τον οποίο είχε την ευκαιρία να γνωρίσει από κοντά, επιχείρησε να δημιουργήσει σε αρκετά από τα έργα του ένα μουσικό κράμα που να περιλαμβάνει την ήρεμη δύναμη των μουσικών της ανατολής σε συνδυασμό με τη δυναμικότητα και τη ζωντάνια της κυπριακής παραδοσιακής μουσικής. Το μοναδικό αυτό εγχείρημα απέδωσε τα μέγιστα, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό μία υβριδική μουσική έκφανση που έγινε αποδεκτή από το – απαιτητικό – μουσικόφιλο κοινό, τόσο της Κύπρου, όσο κυρίως του εξωτερικού.

Παρατηρώντας το φαινόμενο αυτό μακροσκοπικά, γίνεται αντιληπτό πως οι βασικότεροι λόγοι για τους οποίους ο Καβαλλάρης επιλέγει την πολιτιστική ανάμειξη, εκτός από την κοινώς αποδεκτή αισθητική οικειότητα και απόλαυση που προσφέρει καθετί παραδοσιακό, είναι η ανάγκη εξεύρεσης κάποιου είδους «μητρικής» γλώσσας και η αναζήτηση για κοινούς κώδικες επικοινωνίας με το κοινό, με άξονα το παρελθόν.

Η βασική επιδίωξη και το όραμα του Καβαλλάρη είναι η διαχρονικότητα του έργου του, η ισορροπημένη δηλαδή σχέση με τις τρεις διαστάσεις του χρόνου (παρελθόν – παρόν – μέλλον). Κατά συνέπεια, ο δημιουργός φέρει τη συσσωρευμένη γνώση και εμπειρία του παρελθόντος, διεγείρει και ενεργοποιεί την τρέχουσα καλλιτεχνική δράση και δημιουργικότητα και αρθρώνει μία πρόταση για το μέλλον. Βασική προϋπόθεση, ωστόσο, την οποία ο Καβαλλάρης εκπληρώνει ευλαβικά σε κάθε του δημιουργία, παραμένει η υποχρέωση του καλλιτέχνη να γνωρίζει σε βάθος τα αυθεντικά παραδοσιακά έργα που θα επεξεργαστεί, να τα αντιμετωπίσει με σεβασμό και να αντιληφθεί εξ αρχής το ηθικό βάρος της ευθύνης που αναλαμβάνει. Αναλόγως με την αφορμή σύνθεσης/παρουσίασης του κάθε έργου, ο Καβαλλάρης επιλέγει, εάν αυτή η γνώση της παράδοσης θα εκφραστεί άμεσα και ευδιάκριτα αναπαράγοντας το παραδοσιακό μοτίβο, όπως για παράδειγμα, μία αναγνωρίσιμη παραδοσιακή μελωδία ή ένας συγκεκριμένος παραδοσιακός ρυθμός, ή αν θα χρησιμοποιηθεί μέσω σύγχρονων εκδοχών/παραλλαγών της αρχικής μορφής, δημιουργώντας καινούργιο έργο βασισμένο

στο παραδοσιακό, μέσα ωστόσο από μία σύγχρονη οπτική προσέγγιση, αφήνοντας διακριτικά μία υπόνοια παραδοσιακής υφής³².

Μελετώντας το μουσικό έργο του Φαίδρου Καβαλλάρη, γίνεται αντιληπτό πως πρόκειται για μία ιδιόζουσα περίπτωση καλλιτέχνη, ενός μοναχικού «καβαλλάρη», ο οποίος τολμά να ξεφύγει από το μουσικό κατεστημένο, να οραματιστεί και να πραγματώσει τη δική του, μοναδική κοσμοαντίληψη, σεβόμενος πάντοτε τα «παραδεδομένα». Το έργο του, αν και έχει αναγνωριστεί με μεγάλη επιτυχία στο εξωτερικό, χρειάζεται να τύχει της δέουσας προσοχής και από την κυπριακή πολιτεία, κάτι που μέχρι σήμερα δεν έχει πραγματοποιηθεί στο βαθμό που του αξίζει.

Η πληθώρα καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, σεμιναρίων, εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων και γενικότερα πολιτιστικών δράσεων σχετικών με την παράδοση που λαμβάνουν χώρα σήμερα στην Κύπρο από κρατικούς φορείς, τοπικούς, αλλά και από την ιδιωτική πρωτοβουλία αποδεικνύουν τη διάθεση του καλλιτεχνικού κόσμου για την ανάδειξη της παράδοσης, τόσο στην αυθεντική της μορφή, όσο κυρίως στη σύγχρονή της μεταμόρφωση.

Η πρόκληση έγκειται στην ανάγκη προετοιμασίας της νέας γενιάς, ώστε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του μέλλοντος δημιουργώντας πολιτισμό, ο οποίος να βασίζεται στο παρελθόν και να παραμένει σύγχρονος. Ο πολιτιστικός πλούτος οφείλει να παραμένει ζωντανός, συνεπώς και εξελίξιμος, συνεχώς μεταβαλλόμενος, σύμφωνα με τις ανάγκες που επιτάσσει η κάθε εποχή και κοινωνία. Ως εκ τούτου, οι ανθρώπινες παρεμβάσεις που αφορούν τα πολιτιστικά στοιχεία του παρελθόντος πρέπει να είναι πολύ διακριτικές και ιδιαίτερα μελετημένες.

³² Στο έργο του Φαίδρου Καβαλλάρη μπορεί κανείς να συναντήσει και τις δύο περιπτώσεις. Χαρακτηριστικά δείγματα της μουσικής του δημιουργίας αποτελούν τα αποσπάσματα: Φαίδρος Καβαλλάρης – Πορτραίτο 10:03-11:47 και 13:42-15:09, 01 Ιανουαρίου 1992.

Επίλογος

Οι δεσμοί του ανθρώπου με το παρελθόν του και η συμβολική σημασία ορισμένων δημιουργημάτων του που θα αναδειχθούν αξιολογικά σε πολιτιστικά αγαθά, σηματοδοτούν την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία μπορεί να συντελέσει στη βελτίωση της ζωής των πολιτών και να λειτουργήσει ως παράγοντας οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης. Η παράδοση, ως θεμελιώδες στοιχείο αυτής της κληρονομιάς βιώνεται από τον σύγχρονο άνθρωπο ως μία ζώσα συνισταμένη με αξία και περιεχόμενο. Πρόκειται για μία ατίμητη πολιτιστική κληρονομιά που διαγράφεται στο

παρόν, εμπλουτίζει το μέλλον και έχει την ίδια βαρύνουσα σημασία με κάθε σύγχρονη καινοτομία.

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή πραγματεύτηκε την πολιτιστική πολιτική που ακολούθησε η Κύπρος όσον αφορά την πολιτιστική κληρονομιά, κατά τη νεώτερη και σύγχρονη ιστορία της, σε συνάρτηση με το ευρωπαϊκό και διεθνές θεσμικό πλαίσιο, δίνοντας έμφαση στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά. Στη συνέχεια, διερευνήθηκε μέσω μελέτης περίπτωσης, ο ρόλος της κυπριακής παράδοσης στο έργο του μουσικού δημιουργού, Φαίδρου Καβαλλάρη και εξήχθησαν συμπεράσματα.

Διαπιστώθηκε ότι η παράδοση αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της μακραίωνης πορείας της Κύπρου και σημείο αναφοράς για την πολιτιστική ταυτότητα του νησιού. Στο διάβα των αιώνων δέχθηκε πολλαπλές επιρροές και προκλήσεις και διαμόρφωσε έναν ιδιαίζοντα χαρακτήρα. Ως στοιχείο της παράδοσης, η πολιτιστική κληρονομιά στη σύγχρονη εποχή κατοχυρώθηκε και προστατεύεται από κρατικούς, ευρωπαϊκούς και διεθνείς θεσμούς. Ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει ο σύγχρονος δημιουργός στη διατήρηση, αναμόρφωση και διάδοση της κυπριακής παράδοσης κρίνεται ανεκτίμητος, όπως διαπιστώθηκε μέσα από την περίπτωση του Φαίδρου Καβαλλάρη. Η ζωντάνια και η δύναμη μίας κοινωνίας εντοπίζονται στις δράσεις του σήμερα με την προοπτική στο αύριο. Ως εκ τούτου, η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, ως κληροδότημα στις μελλοντικές γενεές, διαμορφώνει ισχυρές προοπτικές για τη μελλοντική εθνική και πολιτιστική επιβίωση της Κύπρου.

Παράρτημα Α

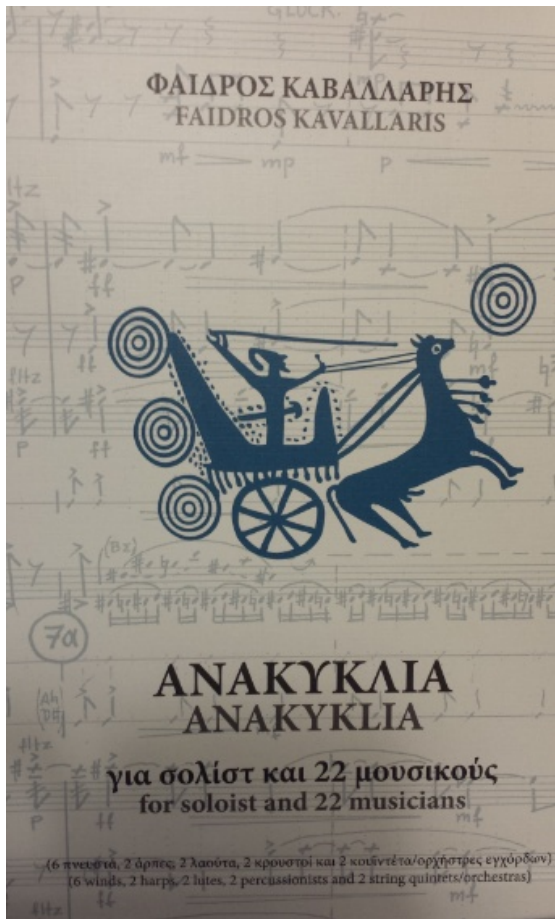
Στιγμές από το έργο του Φαίδρου Καβαλλάρη

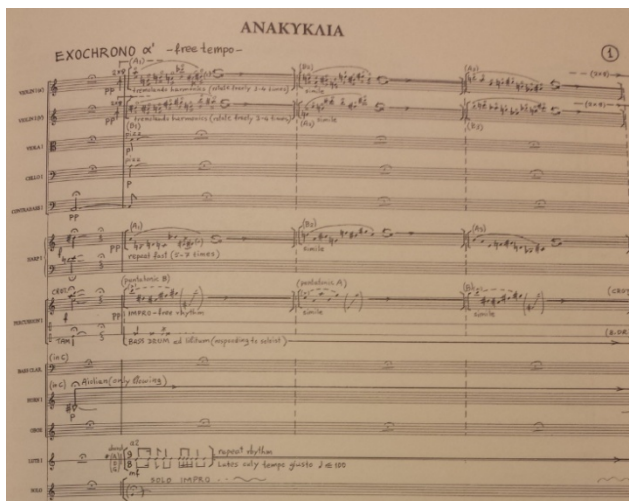
Εικόνα Α1: (Πηγή: Καβαλλάρης 1993)

Εικόνα Α2: (Πηγή: Καβαλλάρης 2002)

Εικόνα Α3: (Πηγή: Καβαλλάρης 2019)

Εικόνα Α4: (Πηγή: Καβαλλάρης 2019)

Handwritten musical score for Percussion II, Harp II, Violin I & II, Viola II, Cello II, and Contrabass II. The score includes parts for CROT., TAM, and BASS DRUM. It features pentatonic scales (A and B), improvisation, and tremolando harmonics. The tempo is marked "tempo giusto" with a metronome marking of 100.

© FAIDROS KAVALLARIS
* Lutes play chord (B) in indicated rhythm (in the traditional manner of the Cypriot "antikristoi" dances) - tempo giusto ♩ = 100

Εικόνα Α5: (Πηγή: Καβαλλάρης 2019)

Φαίδρος Καβαλλάρης
20 χρόνια συναυλιές

ΤΡΑΓΟΥΔΩ
ΤΟ ΝΗΣΙ ΜΟΥ

Εικόνα Α6 (Πηγή: Καβαλλάρης 1993)

Εικόνα A7: Από την παρουσίαση του έργου του Φαίδρου Καβαλλάρη, «Αφροδίτη Κυπρογένηα». Παρίσι, 11/09/2008, Αμφιθέατρο του Μεγάρου της UNESCO.
(Πηγή: Συνέσκο 2008:14)

Εικόνα A8: Η συνάντηση του «παλιού» με το «νέο»: Χαρακτικό της περιόδου της Αυτοκρατορίας Meiji στην Ιαπωνία του 19^{ου} αιώνα, σε μια εποχή όπου το άνοιγμα των συνόρων της χώρας και οι δυτικές επιρροές αντιμετώπιστηκαν από μέρος των ντόπιων διανοουμένων ως απειλή για την τοπική παράδοση.

(Πηγή: https://simple.wikipedia.org/wiki/Meiji_Restoration)

Βιβλιογραφία

Duden. (1993). *Επίτομο εγκυκλοπαιδικό λεξικό του μαθητή*. Αθήνα: Εξάντας.

Hobsbawm, E. & Ranger, T. (1983). *Η επινόηση της Παράδοσης*. Μτφρ. Θ. Αθανασίου. Αθήνα: Θεμέλιο. 2004.

Karageorghis, V. (1985). *Archaeology in Cyprus (1960-1985)*. Nicosia: A. G. Leventis Foundation.

Lixinski, L. (2010). The future of the EU Cultural Policy in the Protection of Intangible Cultural Heritage, T. Mach et al (eds). *The Prague Yearbook of Comparative Law 2009*. (p.p. 202-215). Prague: Anglo-American University.

Petaux, J. (2009). *Democracy and human rights for Europe: The Council of Europe's contribution*. Council of Europe Publishing.

Shils, E. (1983). *Tradition*. Chicago: The University of Chicago Press

Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (2005). *Λαϊκή Παράδοση: Επιβίωση και Αναβίωση - Προβλήματα και Προβληματισμοί*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τη θέσπιση δράσης της ΕΕ για το Σήμα της Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Κληρονομιάς (1194/2011/ΕΕ). Ανακτήθηκε από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32011D1194> Τελευταία ανάκτηση: 23.09.2021

Αυδίκος, Ε. Γ. (2014). Ο λαϊκός πολιτισμός ως μέσο εκπαιδευτικής δραστηριότητας: άγωνα επιστροφή στο παρελθόν ή αναγκαία συνθήκη για το μέλλον; Στο Ε. Αυδίκος & Σ. Κόζιου (επιμ.), *Πρακτικά 4^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου «Λαϊκός Πολιτισμός και Εκπαίδευση» Καρδίτσα 19-21 Οκτωβρίου 2012* (σσ. 13-17). Θεσσαλία: Κέντρο Ιστορικής & Λαογραφικής Έρευνας «ο Απόλλων» Καρδίτσας/ Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας-Τμήμα Ιστορίας Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας.

Βακαλοπούλου, Κ. Α. (2019). *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στο διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο*. Student Association For International Affairs (Safia). Ανακτήθηκε από <https://thesafiablog.com/2019/07/08/vakalopoulou-analysis-2/> Τελευταία ανάκτηση 24.09.2021

Βαρβούνης, Μ. Γ. (2001). *Όψεις και μορφές του ελληνικού παραδοσιακού πολιτισμού*. Αθήνα: ΠΟΙΟΤΗΤΑ.

Βαρβούνης, Μ. Γ. (2016). *Το αυθεντικό και το επινοημένο περιεχόμενο: Το περιεχόμενο της έννοιας «παράδοση»*. Κιβωτός της Ορθοδοξίας, 28 Μαΐου. Ανακτήθηκε από <https://ikivotos.gr/post/2369/to-periexomeno-ths-ennoias-paradosh> Τελευταία ανάκτηση: 25.11.2021

Βιογραφικό Φαίδρου Καβαλλάρη (χ.χ.). Philenews. Ανακτήθηκε από <https://www.philenews.com/politismos/kypros/article/1024387> Τελευταία ανάκτηση: 25.09.2021

Βουδούρη, Δ. (1992). *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στην προοπτική της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Δέλτσου, Ε. (1995). Ο «Ιστορικός Τόπος» και η σημασία της «Παράδοσης» για το Έθνος-Κράτος. *Εθνολογία* (4): 107-126.

Διακήρυξη του ICOMOS για την 50^η επέτειο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων (1998). Ανακτήθηκε από <https://www.icomos.org/charters/Stockholm-e.pdf> Διακήρυξη της Στοκχόλμης 1998 Τελευταία ανάκτηση: 23.09.2021

Επιτροπή Παιδείας: Ενστάσεις και παρατηρήσεις στη συζήτηση για το Υφυπουργείο Πολιτισμού (2021, 3 Νοεμβρίου). *Πολίτης News*. Ανακτήθηκε από <https://politis.com.cy/politis-news/epitropi-paideias-enstaseis-kai-paratiriseis-sti-syzitisi-gia-to-yfyroyrgeio-politismoy/> Τελευταία ανάκτηση: 06.11.2021

Έργα και Ημέρες: Σκιαγραφώντας το Κυπριακό Μουσείο. (2014). [Video]. Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου - Ψηφιακός Ηρόδοτος, 28 Μαρτίου. Ανακτήθηκε από <https://www.digital-herodotus.eu/archive/video/items/3312/erga-kai-emeres-skiagraphontas-to-kupriako-mouseio/?page=> Τελευταία ανάκτηση: 01.11.2021

Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (1950). Ανακτήθηκε από https://www.echr.coe.int/documents/convention_ell.pdf Τελευταία ανάκτηση: 02.09.2021

Ζερβός, Γ. Κλ. (2011). Η εξέλιξη της αντίληψης της «Διατήρησης», από το Χάρτη των Αθηνών του 1931, στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου του 2000. Στο *11^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αρχιτεκτόνων, Ζάππειο Μέγαρο, 17-20 Μαρτίου 2011*, Κύρια Συνεδρία 6,2, Θεσμικό Πλαίσιο I (σσ. 1-8).

Η Κύπρος υπέγραψε σύμβαση-πλαίσιο για την πολιτιστική κληρονομιά (2021). *Brief Πολιτική*. 19 Φεβρουαρίου. Ανακτήθηκε από <https://www.brief.com.cy/politiki/i-kypros-ypegrapse-symbasi-plaisio-gia-tin-politistiki-klironomia?page=1> Τελευταία ανάκτηση: 10.09.2021

Η συνάντηση του «παλιού» με το «νέο», [Εικόνα]. Ανακτήθηκε από https://simple.wikipedia.org/wiki/Meiji_Restoration Τελευταία ανάκτηση: 01.09.2021

Θεοδωρακόπουλος, Ι. (1980). *Το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον του ελληνισμού*. Αθήνα: Εστία.

Ίδρυμα Συμφωνική Ορχήστρα Κύπρου. Ανακτήθηκε από https://www.cyso.org.cy/?page_id=2531&lang=el Τελευταία ανάκτηση: 01.11.2021

Ιωάννου, Ε. (2003). Φαίδρος Καβαλλάρης: 30 χρόνια συναυλιών, 30 χρόνια προσφοράς. *Περιοδικό Επί Σκηνής* (4): 13-17.

Καβαλλάρης, Φ. (1993). *Τραγουδώ το νησί μου: 20 χρόνια συναυλίες (βιβλιαράκι συναυλίας)*. Λευκωσία: χ.ε.

Καβαλλάρης, Φ. (2002). *Κυπριακά: Σύγχρονη μουσική εμπνευσμένη από την κυπριακή παράδοση (βιβλιαράκι συναυλίας)*. Λευκωσία: χ.ε.

Καβαλλάρης, Φ. (2014). *Ήχος και Ήθος: δημοσιεύσεις, συνεντεύξεις, επιστολές*. Λευκωσία: ΣΕΙΣΤΡΟΝ.

Καβαλλάρης, Φ. (2019). *Ανακύκλια για σολίστ και 22 μουσικούς*. Λευκωσία: ΣΕΙΣΤΡΟΝ.

Καραθάνου, Κ. (2019). *Ασφάλεια και Διαχείριση Ιστορικών και Θρησκευτικών Μνημείων υπό συνθήκες κρίσης: Ο Ρόλος και οι Συνέπειες Εθνικών και Θρησκευτικών Συγκρούσεων*. Λευκωσία: Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας.

Καρέλλη, Ζ. (2000). Δημόσια Συζήτηση για την Ελληνική παράδοση. Στο *Η ελληνική παράδοση (Συλλογικό), Κείμενα της Μεθορίου 2* (σσ. 221-240). Αθήνα: Ευθύνη.

Κιουρτσάκης, Γ. (2003). *Το πρόβλημα της παράδοσης*. Αθήνα: Νεφέλη.

Κόκκινος, Χ. Δ. (2004). *Η τεχνολογία συνδρομητής του πολιτισμού; Η πολιτιστική κληρονομιά και το πλαίσιο προστασίας της*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Κόνσολα, Ν. (1995). *Η διεθνής προστασία της Παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Κόνσολα, Ν. (2006). *Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Κουρεμένος, Γ. (1999). Εκθέσεις ειδών λαϊκής παράδοσης και παιδί. Στο Β. Δ. Αναγνωστόπουλος (επιμ.), *Λαϊκή παράδοση και σχολείο* (σσ. 179-189). Αθήνα: Καστανιώτης.

Κυπριακή Εθνική Επιτροπή UNESCO. Ανακτήθηκε από <http://www.unesco.org.cy/>
Τελευταία ανάκτηση: 10.10.2021

Κυπριακό Κέντρο Μουσικής: Βιογραφικό Φαίδρου Καβαλλάρη (χ.χ.) Ανακτήθηκε από http://www.cymic.org.cy/easyconsole.cfm/page/c_profileviewer/c_id/7/lang/el
Τελευταία ανάκτηση: 25.09.2021

Κυπριανού, Χρ. (1972). *Συμπόσιον Λαογραφίας του περιοδικού «Λαογραφική Κύπρος»*. Λευκωσία: Αναγέννησις.

Κυρωτικός Νόμος για τη Σύμβαση της UNESCO για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. (Ν.50[III]/2005). Ανακτήθηκε από http://www.cylaw.org/nomoi/arith/2005_3_050.pdf Τελευταία ανάκτηση: 09.09.2021

Κυρωτικός Νόμος για τη Σύμβαση για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης (2001). Ανακτήθηκε από <http://www.un-documents.net/crcpreac.htm> Τελευταία ανάκτηση: 16.09.2021

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (2009). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη].

Λουκάτος, Δ. (1977). *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Μαλεβίτσης, Χρ. (2010). *Ο έγκοπος λόγος: Φιλοσοφία και Θρησκεία*. Αθήνα: Αρμός.

Μαραγκού, Α. (1986). Η κυπριακή αρχαιολογία και οι ξένες αποστολές 1878-1955. Στο *Διαλέξεις Λαϊκού Πανεπιστημίου: Κυπριακά 1878-1955*. Τμ. Β' (σσ. 309-336). Λευκωσία: Δήμος Λευκωσίας.

Μαραγκού, Α. (2000). *Ο Πρόξενος Λουίτζι Πάλμα Ντι Τσεσονόλα 1832-1904: Έργα και Ημέραι*. Λευκωσία: Πολιτιστικό Κέντρο Λαϊκής Τράπεζας.

Μαυρίδης, Η. (2010). Αναστοχαστικότητα, Διακινδύνευση, Ταυτότητα: Για την Κοινωνιολογία της Νεωτερικότητας του Άντονι Γκίντενς. Στο Σ. Κονιόρδος (επιμ.), *Κοινωνική Σκέψη και Νεωτερικότητα* (σσ. 366-378). Αθήνα: Gutenberg.

Μερακλής, Μ. Γ. (2011). *Ελληνική Λαογραφία: Κοινωνική Συγκρότηση - Ήθη και Έθιμα - Λαϊκή Τέχνη*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Μουσταΐρα, Ε. (2012). *Συγκριτικό Δίκαιο και Πολιτιστικά Αγαθά*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Μπαμπινιώτη, Γ. (1998). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε.

Μπαμπινιώτη, Γ. (2011). *Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε.

Μπενέκος, Δ. (2006). *Πολιτισμική Παράδοση και Εκπαίδευση: Μορφωτική προσέγγιση – Εκπαιδευτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δάρδανος.

Μπεριάτος, Η. (2002). *Νέες προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και την πολιτική προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς*. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Μπούνια, Α. & Στυλιανού-Lambert, Θ. (2012). Τα κυπριακά μουσεία: ιδεολογικές διαδρομές κατά τον 19^ο και τον 20^ο αιώνα. Στο Α. Μπούνια & Α. Γκαζή (επιμ.) *Εθνικά Μουσεία στη Νότια Ευρώπη: Ιστορία και Προοπτικές* (σφ. 72-97). Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.

Μωυσέως, Μ. (2020). Φαίδρος Καβαλλάρης- Συνέντευξη: Δημιουργία είναι οι μικρές στιγμές της ζωής μας. *Εφημερίδα Πολίτης- Παράθυρο: Λοξές ματιές στον πολιτισμό*. 3 Ιανουαρίου. Ανακτήθηκε από <https://parathyro.politis.com.cy/2020/01/faidros-kavallaris-dimiourgia-einai-oi-mikres-stigmes-tis-zois-mas/> Τελευταία ανάκτηση: 25.09.2021

Νομικός, Γ. (1904). Επιστολαί Ανοικταί: Επιστολή Γ'. *Φωνή της Κύπρου*. 12 Νοεμβρίου, σσ. 1β-δ.

Ευδάκης, Ν. (2013). *Τζαμάροντας στην παράδοση*. Ανακτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/57042/opinion/epikairothta/politikh/tzamarontas-sthn-paradosh> Τελευταία ανάκτηση 23.10.2021

Ο περί Αρχαιοτήτων Νόμος (1905). Ανακτήθηκε από http://www.mcw.gov.cy/mcw/da/da.nsf/DMLhistory_gr/DMLhistory_gr?OpenDocument Τελευταία ανάκτηση: 15.09.2021

Ο περί Επιστροφής Πολιτιστικών Αγαθών Ν.98(Ι)2016. Ανακτήθηκε από http://www.cylaw.org/nomoi/arith/2016_1_101.pdf Τελευταία ανάκτηση: 22.10.2021

Ο περί Μετονομασίας του Υπουργείου Παιδείας Νόμος του 1993 (47(Ι)/1993). Ανακτήθηκε από https://web.archive.org/web/20190824143309/http://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/1993_1_47/full.html Τελευταία ανάκτηση: 22.09.2021

Ο περί της Ίδρυσης Υφυπουργείου Πολιτισμού και Διορισμού Υφυπουργού Πολιτισμού παρά τω Προέδρω και Συναφών Θεμάτων Νόμος του 2021. Ανακτήθηκε από <https://www.nomoplatform.cy/wp-content/uploads/2021/04/20210222.02-%CE%99%CE%94%CE%A1%CE%A5%CE%A3%CE%97%CE%A3->

[%CE%A5%CE%A6%CE%A5%CE%A0%CE%9F%CE%A5%CE%A1%CE%93%CE%95%CE%99%CE%9F%CE%A5-](#)

[%CE%A0%CE%9F%CE%9B%CE%99%CE%A4%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A5-%CE%9D-2021-12-1-%CE%A4%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C-5-%CE%9C%CE%B1%CF%81%CF%84%CE%AF%CE%BF%CF%85-2021.pdf](#)

Τελευταία ανάκτηση: 06.11.2021

Ουνέσκο, (2008). *Ενημερωτικό Δελτίο Κυπριακής Εθνικής Επιτροπής*, τεύχος 165, Οκτώβριος 2008.

Ουνέσκο, (2012). *Ενημερωτικό Δελτίο Κυπριακής Εθνικής Επιτροπής*, τεύχος 170, Ιούλιος 2012.

Παυλογεωργάτος, Γ. (2003). *Διατήρηση της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς*. Αθήνα: Επίκεντρο.

Περί Αρχαιοτήτων (Τροποποιητικοί) Κανονισμοί (ΚΔΠ341/2013). Ανακτήθηκε από [http://www.mcw.gov.cy/mcw/da/da.nsf/All/ADD49A73F598376142257C30004DAA22/\\$file/4720%20%203%2010%202013%20%20PARARTIMA%20%203o%20%20MEROS%20%20I.pdf](http://www.mcw.gov.cy/mcw/da/da.nsf/All/ADD49A73F598376142257C30004DAA22/$file/4720%20%203%2010%202013%20%20PARARTIMA%20%203o%20%20MEROS%20%20I.pdf) Τελευταία ανάκτηση: 26.10.2021

Πικιώνης, Δ. (1999). *Κείμενα*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας (ΥΠΠΑΝ). Ανακτήθηκε από http://www.moec.gov.cy/politistikes_ypiresies/index.html Τελευταία ανάκτηση: 2.10.2021

Σιδέρη, Α. & Δρακοπούλου, Μ. Δ. (1986). Τι είναι η παράδοση. Στο *Ελληνικός λαϊκός πολιτισμός* (συλλογικό). Τμ. 2 (σσ. 198-205). Αθήνα: Γνώση.

Σύμβαση για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης (1954). Ανακτήθηκε από <http://www.un-documents.net/crcpeac.htm> Τελευταία ανάκτηση: 16.09.2021

Σύμβαση Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Αξία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς για την Κοινωνία (2005). Ανακτήθηκε από <https://www.coe.int/en/web/culture-andheritage/faro-convention> Τελευταία ανάκτηση: 10.09.2021

Σύμβαση της UNESCO για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2003).
Ανακτήθηκε από http://www.cylaw.org/nomoi/arith/2005_3_050.pdf Τελευταία ανάκτηση: 09.09.2021

Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992). Ανακτήθηκε από http://europa.eu.int/comm/culture/eac/sources_info/official_doc/article151_en.html
Τελευταία ανάκτηση: 10.10.2021

Σύσταση της UNESCO για τη Διαφύλαξη του Παραδοσιακού και Λαϊκού Πολιτισμού (1989).
Ανακτήθηκε από <http://www.un-documents.net/folklore.htm> Τελευταία ανάκτηση: 23.09.2021

Σχίζα, Μ. (1993). Πολιτισμός ή Βαρβαρότητα: Ο συνθέτης Φαίδρος Καβαλλάρης μιλά έξω από τα δόντια για το τι συμβαίνει στην Κύπρο. *Ο Φιλελεύθερος*. 4 Απριλίου, σ.22.

Τμήμα Αρχαιοτήτων. Ανακτήθηκε από http://www.mcw.gov.cy/mcw/da/da.nsf/DMLindex_gr/DMLindex_gr?OpenDocument
Τελευταία ανάκτηση: 10.11.2021

Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως. Ανακτήθηκε από http://www.moi.gov.cy/moi/tph/tph.nsf/page38_gr/page38_gr?OpenDocument&print
Τελευταία ανάκτηση: 20.09.2021

Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960). Ανακτήθηκε από <http://www.cylaw.org/nomoi/arith/syntagma.pdf> Τελευταία ανάκτηση 23.08.2021

Τοποθέτηση Εθνικής Ανεξάρτητης Αρχής Ανθρώπινων Δικαιωμάτων σχετικά με την αποκαθήλωση φωτογραφιών στα πλαίσια της φωτογραφικής έκθεσης «Διόρθωση», ημερομ. 26 Νοεμβρίου 2014 (Αρ. Φακ.: Α/Δ 12/2014)- §14. Ανακτήθηκε από <https://media.philenews.com/PDF/porisma2.pdf> Τελευταία ανάκτηση: 05.09.2021

Φαίδρος Καβαλλάρης – Πορτραίτο. (1992). [Video]. Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου - Ψηφιακός Ηρόδοτος, 01 Ιανουαρίου. Ανακτήθηκε από <https://digital-herodotus.eu/archive/video/items/2804/phaidros-kaballares-portraitto/?page=>
Τελευταία ανάκτηση: 01.11.2021

Φλωρίδου, Α. (χ.χ.) Διατήρηση μνημείων. *Polignosi*, χ.σ. Ανακτήθηκε από <http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=3130&-V=limmata> Τελευταία ανάκτηση: 13.10.2021